זוכרות תרשיחא

ذاكرات ترشيحا

تحرير:
رنين جريس

ترجمة:
ايريس بار، عمر اغبارية، استير جولدنبيرج

طباعة المواد وتجميعها:
نهى بشوتي، ميساء سوسان، منى دكور، امجد دكور، وجدي شاهين، شربل برهوم، سليم نحاس، نضال بشارة، جواد دكور، نصري دكور، نانسي حداد، اماني حداد، شريف بشارة، تومير جاردي، باسل طنوس، رنا بشارة.

المراجعة اللغوية:
نيتسا امينوف، ايتان برونشطاين، عميت لنداو، باسل طنوس، عمر اغبارية.

إعداد للطباعة:
مطبعة لينا - كفرياسيف

تصوير:
www.palestineremembered.com
صادر نحاس
الأرشيف الصهيوني المركزي

تصميم: عبد حميدي

إنتاج:
جمعية ذاكرات (ج.م ٥٨-٠٣٨-٩٥٢-٦)
٠٣-٦٩٥٣١٥٥

עריכה:
ג'ירייס רנין

תרגום:
איריס בר, עומר אג'באריה, **אסתר גולדנבירג**

איסוף וכתיבת החומר:
נוהא בשותי, מייסא סוסאן, מונא דקואר, אמגד דקוור, וג'די שאהין, שרבל ברהום, סלים נחאס, ניד־אל בשארה, ג'ואד דקוור, נסרי דקוור, נאנסי חדאד, אמאני חדאד, שריף בשארה, תומר גרדי, באסל טנוס, רנא בשארה.

הגהה:
ניצה אמינוב, איתן ברונשטיין, עמית לנדאו, עומר אג'באריה.

הבאה לדפוס
לינא דפוס - כפר יסיף

צילומים:
www.palestineremembered.com
סאדר נחאס
הארכיון הציוני המרכזי

עיצוב : עבד חמידי

הפקה:
עמותת זוכרות (ע"ר 58-035-952-6)
03-6953155

ذاكرات
זוכרות
Zochrot

אוקטובר 2006 تشرين ثاني

זוכרות תרשיחא

ذاكرات ترشيحا

بلغ عدد سكان ترشيحا عام ١٩٤٨ حوالي ٤٥٠٠ نسمة، تم طردهم - سوى بضع عشرات - عند سقوط ترشيحا واحتلالها من قبل اليهود في ١٩٤٨١١٠١٢٨. حوالي ٧٠٠ من أصحابها نجحوا بالعودة بعد ذلك بشهور إلى بيوتهم بينما تشرد الآخرون في بقاع الأرض وأصبحوا منذئذ لاجئين. وبدلاً منهم سكن في بيوتهم مستوطنون يهود جاؤوا من رومانيا ومن المغرب.
قبل سقوطها، شهدت ترشيحا معارك شرسة ضد اليهود الغزاة شارك فيها مقاتلون من القرية وقوات من جيش الإنقاذ، وكانت مركزاً لقيادة المقاومة في المنطقة ومصدراً لعدة عمليات عسكرية ضد القوات الصهيونية، أبرزها معركة الكابري (التصدي لقافلة يحيعام).
ظلت ترشيحا هدفاً لمخططات حكومية "للقضاء عليها قدر الإمكان"، حتى بعد قيام دولة إسرائيل كما سنرى في هذا الكتيب الذي يصدر في الذكرى ال- ٥٨ لسقوط القرية.

يحاول هذا الكتيب تسليط الضوء على جوانب من تاريخ القرية الحديث المتعلق بأحداث النكبة، ويأتي للقاريء - خاصة القاريء الإسرائيلي - بمعلومات غالباً ما تكون مغيبة، تروي أحداث ترشيحا في تلك الأيام المصيرية، من أرض المواجهة الى درب النزوح.
نحن نرى أهمية كبرى في توصيل هذه المعلومات إلى الجمهور اليهودي في إسرائيل لتكون جزءاً من ذاكرته ومن وعيه، لأن الاستمرار في إنكار هذه الحقائق يشكل حاجزاً أمام أي تقدم في أي حوار بين الشعبين.

جمعية "ذاكرات" تضع بين أيديك الكتيب رقم ١٨ من سلسلة كتيباتها عن القرى المهجرة بعد أن أصدرت كتيبات عن: دير ياسين، لفتا، عين غزال، الحرم (سيدنا علي)، عين المنسي، حيفا، عكا، اللد، الرملة، خربة الجلمة، اسدود والمجدل، الشيخ مونس، قرى الجولان، سحماتا، اللجون، اجليل وبئرالسبع.
في السنوات الأخيرة يحيي أهالي القرية ذكرى سقوطها في "يوم ترشيحا"، من أجل التشديد على الحقائق والحفاظ عليها من النسيان. ونحن في جمعية "ذاكرات" نود تقديم الشكر والتقدير إلى أهالي ترشيحا ونخص بالذكر السيدات والسادة الذين أفادونا بشهاداتهم وذكرياتهم القيمة وكذلك نادي "الروترآكت" على استضافته لنا وعلى تقديم التسهيلات والمعلومات لإتاحة الفرصة لنا للمشاركة في إحياء ذكرى ترشيحا من خلال هذا الكتيب والقيام بجولة في مواقع القرية ونصب لافتات في شوارعها وحاراتها.

This booklet is published to mark the 58th anniversary of the village's conquest. You will find in it testimonies collected especially for this purpose and research material which is usually inaccessible to the Hebrew reader. It does not pretend to include the entire story of Tarshiha, but rather to illuminate some aspects of it, especially those linked to the Nakba occurring in 1948.
The commemoration event of Tarshiha is a tradition which grows stronger in recent years. We would like to thank hereby the members of Roteract Club in Tarshiha for their tremendous contribution to the preservation of the memory of their village and for hosting the members of Zochrot organization at the event this year. The memory of Tarshiha has to be part of our memory, Israeli Jews, if we want to progress beyond the violent conflict between our nations.

We would like to express our gratitude to the witnesses who shared their memories with us.
This is the 18th booklet in a series of Zochrot booklets about destroyed Palestinian sites in Israel. It was preceded by booklets about Deir Yasin, Lifta, 'Ayn Ghazal, al-Haram (Sayidna Ali), 'Ayn al-Mansi, Haifa, Acre, al-Lydd, al-Ramla, al-Jalama, Isdud and al-Majdal (Ashdod and Ashqalon), al-Shaykh Muwanis, al-Julan (Golan Heights), Suhmata, al-Lajjun, Ijlil, Beersheba.

הכפר תרשיחא ידוע בכינוי ״כלת הגליל״. יש האומרים שצורתו הטופוגרפית מזכירה כלה בליל כלולותיה. אחת האגדות המשמשות מקור לשם הכפר מתארת את הסרתו האלימה של ראשו של לוחם ערבי דגול. ההיסטוריה האלימה הממשית של הכפר קשורה באירועי הנכבה שהתרחשה ב-1948. לא רבים בארץ יודעים שרוב בני ובנות תרשיחא כלל לא חיים בכפר- הם גורשו ב-1948 צפונה. זהו מקרה נדיר שבו הכפר קיים עד היום, מאוכלס בפלסטינים ולמרות זאת הוא עבר גירוש כמעט מוחלט ב-1948. רק עשרות בודדות, מתוך כ-4500 נפש, נותרו בו בסוף אוקטובר 1948 וכ-700 בלבד הצ־ליחו לשוב לבתיהם בחודשים לאחר מכן. הם חיו שנים לצד מהגרים מרומניה ומרוקו ששוכנו בבתי הפליטים הפלסטינים. צעד זה, לצד פגיעה ברבים שניסו לשוב, מנע פיזית אפשרות של פליטים נוספים לשוב ולהתגורר בבתיהם.
אנשי תרשיחא השתתפו באופן פעיל בהגנה על הכפר ובהתקפות על כוחות יהודיים, ביניהם זו הידועה כ״שיירת יחיעם״. גם כוחות גדולים של ״צבא ההצלה״ הערבי לחמו באזור. אך כל אלה לא עמדו בפני התקפות מסיביות, כולל הפצצה אווי־רית, שהביאו לנפילת הכפר ב-30/10/1948. במשרדי הממשלה היו מחשבות על ״לחסל כמידת האפשר את תרשיחא״ (ראו להלן) גם אחרי קום המדינה ויתכן שלשם כך הוקמה העיר המשותפת עם מעלות.

חוברת זו יוצאת לאור לרגל ציון 58 שנה לכיבוש הכפר. מובאות בה עדויות שנאספו במיוחד וחומר מחקרי, כזה שאינו נגיש בדר״כ לקורא העברי. החוברת אינה מתיימרת להקיף את כל סיפור תרשיחא, אלא להאיר מספר היבטים שלו, בעיקר אלה הקשורים לנכבה שהתרחשה ב-1948.
אירוע הזיכרון לתרשיחא הוא מסורת ההולכת ומתחזקת בשנים האחרונות. אנו מבקשים להודות בזאת לחברי מועדון רוטראקט בתרשיחא על תרומתם העצומה למלאכת שימור הזיכרון של כפרם ועל האירוח של פעילי/ות עמותת ״זוכרות״ באירוע השנה, וגם להודות לתושבי הכפר אשר שיתפו אותנו בזיכרונם. הזיכרון של תרשיחא חייב להיות חלק מהזיכרון שלנו, יהודים בישראל, אם ברצוננו להתקדם אל מעבר לקונפליקט האלים בין העמים.
זוהי החוברת ה-18 במספר בסדרת החוברות של זוכרות. קדמו לה חוברות על דיר יאסין, לפתא, עין ע׳זאל, אלחרם (סידנא עלי), עין אלמנסי, חיפה, עכּא, אל-לִד, אל-רמלה, ח׳רבּת ג׳למה, אִסדוד ומג׳דל, שיח׳ מֻוָנִּס, אל-ג׳ולאן (רמת הגולן), סֻחמאתא, אל-לג׳ון, איג׳ליל, בּיר אל-סבּע.

Not many people in Israel know that a majority of Tarshiha's population does not live in its vilage. They were expelled northward in 1948. This is a very uncommon situation in Israel: the village exists until today and is populated by Palestinians, despite suffering an almost complete expulsion of its inhabitants in 1948. Only a few dozens, out of 4500, remained here by the end of October 1948 and only about 500 succeeded to return to their homes in the following months. For many years they lived alongside Jewish immigrants from Romania and Morocco who were being housed in the homes of the expelled Palestinian refugees. This situation alongside with actual attacking many of those who tried to return, prevented from more refugees to return to live in their houses.
The people of Tarshiha actively defended their village in 1948 and took part in attacks on Jewish forces, among others the one known as the "Yehiam convoy", or the "battle of Al-Kabri" in Arabic. Significant force of the Arab Salvation Legion fought in the area as well. But they could not hold forth against massive attacks, including aerial bombing, which led eventually to the conquest of the village on October 30,1948. There were plans to "liquidate Tarshiha if possible" within Israeli governmental offices (see hereinafter) even after the establishment of the state of Israel and it is possible that the joint municipality with the Jewish town Ma'alot was established for that purpose.

كلمة نادي الروتراكت ترشيحا

وُلدنا من الشمس، نورٌ يضئ النسيان
وُلدنا أبناء الزمان، لنعيش ونحيا الأحزان
وبسرد الكلمات والآهات أتت
القصة قصة " عروس الجليل "
جاءت لتنطق، لتتكلم، لتروي ما لم يُسمع
وما لم يُعرف، لكي لا ننسى عروسٌ لبست
طور الشيح، زُينت بألوان المحبة، ثوبها يلامس
أطياف الشروق وينعم برذاذ أمواج الغروب
عروس الجليل - ترشيحا, تزوجت القدر
وولدت الجمال، الصدق والإنسانية عروسنا
باقية لتنجب الحرية، باقية لتعانق الأبدية.
تكوّنا وتجمعنا بقوة المحبة والايمان، لنعمل، لنصنع،
لنقوم في واجبنا اتجاه قريتنا العزيزة واهلها المحبين.
في عملنا هذا اردنا إشعال ذكرى اجيال وايام قد
ولّت واصبحت طي النسيان، لنضيء لهم نجمة
وقمراً، لنحيك خيوطاً وكلمات، لنتذكر الماضي،
لنواجه الحاضر ولنتعامل مع الآتي، لتزداد
محبتنا، ليقوى ايماننا ولنتجمع حول عروسنا.
حاولنا ولو بقليل من الكلمات ان
ندرك الحقيقة لتصل اليكم، لتعرفها
الاجيال الشابة وتعمل على دربها.

وجدي شاهين

דבר מועדון רוטר אקט תרשיחא

"נולדנו מהשמש, מאור המאיר את השכחה
נולדנו בני הזמן, לחיות את העצב מהמילים
והאנחות נבע הסיפור, סיפורה של "כלת הגליל"
שבאה להשמיע את מילותיה, לומר את דבריה,
לספר את מה שלא סופר ולא נודע כדי שלא
נשכח כלה עוטה את טור אלשיח (הר השיחים)
עדויה בצבעי האהבה בגדיה בוהקים בגווני
הזריחה מבורכת בטפטוף גלי השקיעה
כלת הגליל - תרשיחא נישאה לגורל וילדה את
היופי, הנאמנות והאנושיות כלתנו נשארה ללדת
את החרות נשארה לחבק את הנצח.
נאספנו והתארגנו בכוח האהבה והאמונה, לעבוד,
ליצור, למלא את חובתנו כלפי כפרנו האהוב
ותושביו האהובים.
בפעילותנו זאת רצינו להדליק זכרונות של דורות
וימים שעברו, הנסוגים לעבר השכחה. להאיר
כוכב וירח, לארוג חוטים ומילים, לזכור את
העבר, להתמודד עם ההווה, ולעמול למען הימים
שיבואו, להגדיל את אהבתנו, לחזק את אמונתנו
ולהתאסף סביב כלתנו.
ניסינו, ולו במילים מעטות, להביא לכם את האמת,
בכדי שהדורות הצעירים יכירו אותה וילכו בדרכה.

וג'די שאהין

كنيسة الروم الأرثوذكس / بنيت عام ١٩١٣

ترشيحا

عروس الجليل

هنالك عدة روايات تروى حول اسم القرية ترشيحا

الرواية الاولى:

يقال بان الاسم الاصلي هو "طرشيحا" اذ يتألف من جزئيين "طور" و"شيحا". طور تعني جبل وشيحا نسبةً لنبات الشيح وهو نبات كثر وجوده في المنطقة فيكون الاسم تحريفاً لجبل الشيح.

الرواية الثانية:

وهي الرواية التي نقِلت مع الاجيال اباً عن جدّ. ويعود اصل الكلمة الى "طارَ شيحا" ونقصد "شيحا جمال الدين" قائد عربي مسلم كان في جيش صلاح الدين. وعندما قتل طار رأسه من اعلى جبل الجاهد وهبط حيث تقوم ترشيحا فقال الناس "طار شيحا".

الرواية الثالثة:

يقال بان شاعراً مر بترشيحا وكان عطشاً فطلب الماء من فتاة كانت هنالك. أحضرتها له فشربها وقال لها : "رشحتني الفتاة بمائها ترشيحا ".

اما احدى الروايات حول اسم "عروس الجليل":

تمتد أراضي ترشيحا بمقربة منها باتجاه الشرق. الشمال والجنوب وحتى سواحل البحر في الغرب. وبصورة تشبيهيه، الأمر يشبه العروس واقفةً في ترشيحا وجهها يتجه إلى الشرق وثوبها (الأراضي) من حولها وطرحة ثوبها الطويلة تصل حتى البحر.

تقع قرية ترشيحا على جبل المجاهد شمال فلسطين في الجليل وتحديداً في قسم الجليل الغربي، تبعد ١٦ كم عن شاطئ البحر المتوسط شرقاً، و٢٥ كم عن الحدود اللبنانية جنوباً، و٢٧ كم عن عكا باتجاه شمال شرق .

تجاور ترشيحا قرية معليا، فسوطه، حرفيش، البقيعة، يانوح، كفر سميع وسحماتا المهجرة وقد اقيم على اراضيها ما بعد سنة ١٩٤٨ مستوطنة معالوت، معونة، حوسن، عين يعقوب، جدين، جعتون وغيرها.

ترتفع ترشيحا عن سطح البحر حوالي ٦٠٠ متر وهو ما يميّز مناخها. كما وتعتبر منطقة مواصلات هامة اذ تمر بها جميع الطرق الواصلة بين القرى التي ذكرناها ،بما جعلها ويجعلها مركزاً للكثير من الاعمال، الخدمات، البيع والشراء بالاضافة لسوق البلد الذي كان يقام في شوارع البلدة القديمة والذي ما زال يقام اليوم في شارع السوق في مدخل البلدة.

كان عدد سكان ترشيحا سنة ١٩٢٢ ما يقارب ١٨٨٠ نسمة ووصل سنة ١٩٤٨ الى ٥٧٠٠ نسمة، وهو اكبر من عدد سكان البلدة اليوم البالغ ٤٥٠٠ نسمة.

مدخل كنيسة الروم الاورثوذكس القديمة / يعود تاريخها إلى ما قبل ٥٥٠ عام

بما يتعلق بالاماكن الدينية والمقدسات. هنالك مقدسات إسلامية ومسيحية في القرية كلها موجودة حتى اليوم عدا "الجامع العمري" الذي لم يبق منه اليوم سوى الارض التي اقيم عليها.

المقدسات الإسلامية

جامع الحمولة/ بني في حارة الحمولة في اواسط القرن الثامن عشر .

مزار الشيخ مجاهد/ يقع على جبل المجاهد اعلى القرية .

الجامع الجديد/ بُني في زمن عبدالله باشا والي عكا حوالي سنة ١٨٤٠. وقد بني بنفس فتره بناء جامع الجزار وله نفس الطريقة الهندسية.

الزاوية الشاذلية/ بناها الشيخ علي اليشطري وبقيت تخدم اغراض الطريقة الشاذلية. وكانت محط الزوار الداخلين في ترشيحا وهي اول زاويه بنيت في فلسطين.

المقدسات المسيحية

كنيسة الروم الكاثوليك/ بنيت قرابة سنة ١٨٦٥ وهي من اكبر الكنائس في الجليل مساحة وعمارة.

كنيسة الروم الاورثوذكس/ اقيمت بديلاً للكنيسة القديمة. ابتدأ بنائها عام ١٩٠٥ وانتهى عام ١٩١٣. حيث عقد قداس المزايحة من الكنيسه القديمة الى الجديدة.

كنيسة الروم الاورثوذكس/ القديمة يرجع تاريخها إلى ما قبل ٥٥٠ عام.

كان اعلى صف في مدرسة ترشيحا للبنين عام ١٩٤٤و ١٩٤٥ هو الصف السابع الابتدائي وفي مدرسة البنات السادس الابتدائي.

وفي احد المصادر ذكِر بان "كامل القاضي" كان قد بدأ في التعليم المدرسي الحديث وكان مقر المدرسة الأول الذي اختاره في بيت "عبد الوهاب القاضي" . الذي فجره اليهود بعد الاحتلال وقتلت جراء التفجير احدى مواطنات القرية من حجر طار نتيجه التفجير. وعندما اعتلى كامل القاضي رئيساً للبلدة. بادر ببناء المدرسة الحديثة والمعروفة لنا اليوم ببناية المركز الجماهيري. وبدأت الدراسة الرسمية فيها عام ١٩٢٤. وقد بلغ عدد الصفوف في البداية سبعة صفوف. ثم الحق الصف الأول الثانوي سنة ١٩٤٦. وكانت المرحلة الثانوية بعد الصف السابع وتضم أربعة صفوف يتخرج الطالب منها بشهادة "الماتركس" وكانت في المدن الكبيرة فقط.

كان الإقبال على التعليم في ترشيحا شديداً اذ كان عدد طلاب المدرسة سنة ١٩٣٧. ٣٥٠ طالباً. الصف الأول كان يضم اكثر من ٦٠ طالباً وعدد طلاب الصف السابع اكثر من ٤٠ طالباً.

في نهاية الثلاثينات اصبح عدد الذين يقرؤون ويكتبون اكثر من ٧٠٪ من الرجال. أما مدرسة البنات فقد بدأت في نهاية العشرينات وكان عدد الصفوف فيها ثلاثة ثم زاد الى خمسة في نهاية الثلاثينات.

أول معلمة من ترشيحا كانت "عليا علي ابو حميدة" والتي درست في معهد المعلمات في رام الله. اما المعلمون الأوائل من ترشيحا في المدرسة الحديثة وأولهم وهو مؤسسها كامل القاضي بالإضافة لعبد الوهاب القاضي. عبد الله عودة. خالد شكري القاضي. فوزي محمد. حنا بشارة. يوسف مغيزل. كرم حبيب خوري وجورج فاخوري.

دار نجيب دقاق/ حولت الى صندوق مرضى عام ١٩٤٩

من ثورة ١٩٣٦ حتى سقوط ترشيحا

من ابرز المواجهات العربية لسلطات الانتداب كان الاضراب الكبير وانطلاق ثورة ١٩٣٦، كان التحيّز البريطاني للصهيونية واضحاً بتسهيل الهجرة ونقل الاراضي العامة لليهود بحجة الفقر.أُعلن الإضراب في ١٩٣٦/٤/٥ اثر اشتباك مسلح، وقد شمل الاضراب البلاد كلها ودام ستة اشهر كان ذلك عندما هاجم العرب قافلة يهودية قرب "عنبتا" قضاء طول كرم.
وأعلنوا استمرار الإضراب حتى تغيّر بريطانيا سياستها فاتخذت اللجنة العربية موقفين: الأول مفاوضة بريطانيا، والثاني تنظيم العمليات الحربية .
بعد ان عجزت بريطانيا بعدّة طرق ايقاف هذه الثورة أوغرت للدول العربية (مصر، الاردن، السعودية والعراق) التدخل وإنهاء الإضراب فوافقت اللجنة العليا على متطلبات الدول العربية وقاموا بمناقشة نتائج الثورة.
لم يدم هذا الهدوء طويلاً اذ انفجرت الاوضاع من جديد سنة ١٩٣٧ ففي هذه الفترة قامت الوفود بتشكيل الفصائل في لواء الجليل وبدأ العمل لتأمين السلاح وقد تشكل فصيل ترشيحا وكان عريفه "احمد علي إبراهيم درويش". فكثيراً ما كانت الفصائل تجتمع في ترشيحا لتنفيذ عمليات مشتركة ضد الجيش البريطاني، كما وكان عريف الفصيل يتلقى الاخبار من اللجنة المركزية في دمشق، وهكذا أصبحت ترشيحا إحدى المراكز الرئيسية للثورة في الجليل فبدأت العمليات الحربية وكان الجيش البريطاني قد فقد السيطرة على المنطقة نتيجة العمليات المكثفة التي قامت بها الفصائل.
فقام فصيل ترشيحا بعدة هجمات منها على مركز البوليس وسط البلدة (١٩٣٨/٤/١٣)، مهاجمة مستعمرات يهودية، قوافل جيش وحارات يهودية في المنطقة، كما وشاركوا بمعارك عدة منها: معركة تل الوقية ١٩٣٧/٨/١٨، معركة أم العمد قرب الناصرة، معركة عين الزيتون قرب صفد، معركة الليات قرب البروة وغيرها من المعارك...
قامت القوات البريطانية بحملات عسكرية ضد قرى الجليل واستعصاء ترشيحا كونها مركزاً للعمليات العسكرية.

ترشيحا عام النكبة

جيش الانقاذ ومعارك أهل القرية

بعد صدور قرار التقسيم من الجمعية العامة لهيئة الامم المتحدة ورفض الهيئه العربية العليا والقيادة الفلسطينية به، بدأت المناوشات بين العرب واليهود وتطورت الى حرب حقيقية حيث كان الشعب الفلسطيني اعزل من السلاح لأن الحكومة البريطانية فرضت قانوناً يقضي بأعدام من لديه قطعة سلاح من العرب في حين تكوّن الجيش لدى اليهود الذي دُرّب وأعطي كل انواع السلاح حتى الطائرة والدبابة والمدفع.

استيقظ الشعب الفلسطيني واخذ يبحث عن السلاح، وتدفق السلاح من سورية ولبنان يباع للشعب الفلسطيني والذي كان من مخلّفات الحرب العالمية الأولى والثانية. جاء السلاح ولا خبرة باستعماله ولا تدريب عسكري إنما العمل كان فطريا إلى أن تطوّر الأمر فيما بعد حيث جمّعت الخبرات العسكرية من رجال بوليس وبوليس اضافي ومن كان في قوة الحدود في مجموعة قوامها مائة رجل سميت سرية ترشيحا وكان على رأسها الوكيل ضابط سابقاً في الجيش البريطاني "محمد كمال السعيد".

كان نصيب ترشيحا من جيش الانقاذ الذي شكلته جامعة الدول العربية هو فوج اجنادين والسرية اليمنيّة وفصيل مدفعية ١٠٥ ملم. وأنيطت قيادة هذه المنطقة بالمقدم "مهدي صالح" آمر فوج اجنادين الذي انيطت له ايضا منطقة مجد الكروم والبروة. وكان تحت امرته الضابط السوري "اديب الشيشكلي" قائد كتيبة اليرموك الثاني. وعدد افراد الكتيبة ٣٣٠ جندياً وضابطاً.

كان وصول الكتيبة الى ترشيحا في ١٩٤٨/١/١٨ وبدأت الكتيبة بالتمركز حول التلال المحيطة بترشيحا ومسح المنطقة مسحاً طوبوغرافياً بالتعاون مع رجال ترشيحا من كان لهم سابقة في الحروب وخاصة ثورة ١٩٣٦. وبعد ان تم المسح اتخِذ قرار بمهاجمة قلعة جدين.

المعارك التي جرت في ارض ترشيحا:

معركة جدين ١٩٤٨/١/٢٠ كانت اول معركة في منطقة ترشيحا وهي تبعد عن القرية ٥ كم الى الجنوب الغربي. كانت المستعمرة محصنة باسلاك شائكة ملغمة، وقد جرى تفجير الالغام بربط الاسلاك بحبل وهزّ الحبل. انتصر المهاجمون وكان من بينهم من لا يحمل السلاح. ارتفعت الرايات البيضاء على المستعمرة ألا ان الحكومة البريطانية ارسلت قوات من جيشها لفك الحصار عن المستعمرة ولمنع سقوطها. وكي لا يخوض المهاجمون معركة مع الجيش البريطاني اعطيت اوامر للمهاجمين بالانسحاب ولكن المستعمرة بقيت محاصرة حتى ان اليهود كانوا يرسلون المؤن الى المستعمرة بالطائرات.

لقد شارك بالمعركة كتيبة اليرموك وسرية ترشيحا وجمع غير محدود العدد من رجال قرية ترشيحا. والروايات اليهودية تذكر ان عدد المهاجمين كان ما بين ٤٠٠-٥٠٠ مقاتل.
معركة الكابري ١٩٤٨/٣/٢٨ قيادة جيش الإنقاذ قررت قطع الإمدادات عن قلعة جدين بضرب قوافل الإمداد التي تأتيه، وتجمّع عدد كبير من المقاومين من ترشيحا والكابري والقرى المجاورة للكابري وقرروا مهاجمة القوافل التي تخرج من نهريا وكانت الاستعدادات لذلك بخطة تقضي بوضع سد من الحجارة في مكان متعرج ضيّق أمام القافلة. وفي ١٩٤٨/٣/٢٧ كانت القافلة من نهريا باتجاه قلعة جدين وما أن وصلت القافلة إلى السد حتى انهال عليها المقاتلون بالرصاص وكان السد بالقرب من بستان "أبوعلي توسيس" فلم تستطع القافلة التقدم ولا الرجوع إلى الخلف وذهل من في القافلة من يهود واستمرت المعركة كما ذكرت روايات اليهود عشر ساعات وكانت القافلة مجموعة من الباصات المصفحة تتقدمها مصفحة عسكرية، وطلب المقاتلون من اليهود الاستسلام فرفضوا وعندها قرروا إحراق الباصات وأشعلوا النيران فيها فاضطر اليهود للخروج منها فكانت بنادق المقاتلين تحاصرهم حتى آخرهم. قد حاولت فتاة يهودية التظاهر بالاستسلام ورفعت المنديل الأبيض وكانت تخفي تحته قنبلة يدوية قذفت بها المقاتلين فأخطأت الهدف وخلال لحظات كانت في عداد القتلى اليهود وقد قاد المعركة من غير الفلسطينيين من العرب "خليل كلاس"(سوري)، "وأميل جميعان" (أردني) وتعترف المصادر اليهودية بمقتل ٤٦ من ركاب القافلة بمن فيهم قائد الكتيبة "بن عامي بحتر" ولم يستطع الانكليز إنقاذ القافلة لان كميناً آخر قد نصب على الطريق. لاحقاً اطلق اسم بن عامي على مستوطنة بجانب مستشفى نهاريا والتي اقيمت على انقاض بلدة ام الفرج.

معركة تين أبو شريتح ١٩٤٨/٦/١١ بعد أن سقطت قرية الكابري بأيدي اليهود تقدم اليهود إلى تلة مزروعة بالتين وأشجار الزيتون وبنوا فيها استحكامات لهم وبالمقابل أقام المقاتلون وجيش الإنقاذ وأهالي ترشيحا تحصينات حول ترشيحا وكان أقواها في مكان قرب قرية معليا على الشارع الرئيسي الذي يربط ترشيحا بالكابري وعكا يقال له المطلّه. أراد اليهود اختراق دفاعات ترشيحا وتقدمت مصفّحاتهم على الشارع الرئيسي ولم يكن يدور في خلد اليهود ان العرب قد نزعوا الألغام التي زرعوها هم ووضعوها في طريقهم وعندما تقدم اليهود بالشارع انفجرت الألغام وتوقف الزحف اليهودي من الغرب حيث كان هذا المحور الأول للهجوم، أما المحور الثاني فكان من جهة الشفية وحقول زهير، وعلى طريق جعثون وقد كان هجوما صاعقاً من قبل اليهود لكنّ النجدات من أهل القرية والحماس أدى إلى معركة حامية بين الطرفين
قتل فيها قائد الحملة يعقوب برصاصة اخترقت عينه، ووضعت جثته على حمار وطافوا بها في شوارع القرية.
لاحقا سمّيت مستعمرة "عين يعقوب" على اسم قائد الحملة، واطلق على المعركة اسم معركة "ديكل".

هجوم معاكس بعد أيام قليلة من انتهاء معركة تين أبو شريتح نادى المقدم مهدي صالح الثاني أهل القرية إلى هجوم على استحكامات اليهود قائلا: "اليوم يا رجال ترشيحا الهجوم حتى عكا" فتحمس أهل البلد وسار مقاتلوا البلدة رجالاً ونساء كلٌ له دوره. وقد فوجئ اليهود في هذا الهجوم غير المتوقع لأنهم كانوا قد خففوا الحراسات في الخطوط الأمامية. استمرت المعركة حامية واندحر اليهود ولأمر لا نعرفه توقفت مدافع الميدان عن الضرب وانسحب المقاتلون وجاءت النجدات بالمصفحات لليهود. واستشهد في هذه المعركة من أبناء البلد احمد حمودي ورشدي جمعه.

معركة التل الأحمر إلى الغرب من معليا يقع مرتفع يشرف على استحكامات اليهود في تين أبو شريتح. يرابط فيه اليمنيون وهو سرية كاملة تتولى التمركز في هذا التل. لم يختلطوا في جهادهم بأي من رجال جيش الإنقاذ أو مجاهدي بلدة ترشيحا. تضايق اليهود منهم فقرروا مهاجمتهم في الليل. كمن اليمنيون لهم حتى ما إذا أصبح اليهود على بعد أمتار منهم هجموا عليهم وقاتلوهم.

الهجوم الكبير لليهود وسقوط البلدة

ترشيحا كانت مصدر رعب وقد فعلت ما فعلت من المعارك. فكان الحقد عليها يملأ القلوب. اعترف اليهود في تقاريرهم العسكرية عن متانة التحصينات في ترشيحا واستبسال أهل البلدة وجيش الإنقاذ المدافعين عنها وقد سمى اليهود عملية احتلال ترشيحا والجزء الباقي من لواء الجليل الغربي بعملية "حيرام". وكما تذكر مصادرهم اعدوا للهجوم تحت قيادة اللواء "شيفع" كتيبة مدرّعة وكتيبتي مشاه وسرية من الشركس لواء "عوديد" وضمنه أيضا سريّة دروز جزء من لواء "غولاني" وجزء من لواء "كرميلي" هذه الألوية كلِفت تنفيذ العملية.

والذي لم يذكره اليهود انه كانت هنالك بارجة راجمة الغام بريطانية وقفت قبالة نهاريا تصب حمولها على ترشيحا وقد كشف امر هذه البارجه في احدى اللقاءات السياسيه التي كانت تتم بين السفراء وأركان الحكم البناني عندما قال الامير مجيد ارسلان: "ألم ترجم راجمة الالغام البريطانية ترشيحا بالالغام؟؟" فسكت السفير البريطاني.

أيضا استعملت طائرات من صنع بريطاني ذات المحركات الأربع الضخمة والتي ألقت ببراميل سعة ٢٠٠ لتر وهي معبأة بالديناميت وقطع الحديد التي دمّرت قسماً كبيرا من ترشيحا.

صباح يوم الخميس ١٩٤٨/١٠/٢٨. حوالي الساعة الخامسة. شوهدت ثلاث طائرات قادمة من شمال البلدة وإذ بها تقذف حملها على البلدة. أسقطت أول برميل في كرم زيتون أبو رأسين والقنبلة الثانية ألقيت في حاكورة "الرغب". وألقت الطائرة برميلها الثالث في (مركز النقطة) مركز بوليس ترشيحا القديم والعائد ملكيته للمختار شفيق المحمود. والبرميل الرابع القي على دار العبد عمر والبرميل الخامس وقع على زقاق دار حيدر والبرميل السادس وقع في بيوت دار الهواري. لقد أطلق أهل البلدة الرصاص على الطائرة ولكن رصاصهم من بنادقهم الخفيفة لم يؤثر بها. وبعد ساعة بدأت قذائف المدفعية تسقط

على ترشيحا. كانت مدفعية العدو تطلق من خمسة مواقع. من جدين وتين أبو شريتح ومن مستعمرة جليل ومن تل الوقيه ومن البحر. وقد قدّر مجموع القذائف في الساعة بحدود خمسين قذيفة واستمر القصف طوال الليل وأما مدفعية جيش الإنقاذ أطلقت حوالي عشرين قذيفة دون توجيه وكانت تسقط بعيدة عن مراكز العدو.
وللتاريخ نقول إن ترشيحا صمدت وكانت آخر بلدة سقطت في فلسطين كلها والفضل بذلك يعود إلى صمود أهلها صموداً يسجله التاريخ لهم ولكن الدمار الهائل الذي أحدثه القصف جعل أهل البلدة يرحلون. فبدأ الرحيل بعد الغارة. واخذ الكل يجمع ما استطاع

وتوجه الناس شمالا عبر وادي المسقي إلى دير القاسي وفسوطة ثم عبروا الحدود وتجمعوا على بركة بنت جبيل ثم نقلوا إلى (البص) في صور وحمّلوا بالقطارات وتم توزيعهم في برج البراجنه قرب بيروت وفي حمص وحماه وقسم منهم في مدينة حلب كما توجه قسم إلى دمشق.
استمر النزوح والقصف حتى يوم ١٩٤٨/١٠/٢٩ وشمل الأراضي الواقعة شرقي القرية وذلك بهدف منع اهل القرية من الرجوع اليها. سقطت القرية بأيدي اليهود في ١٩٤٨/١٠/٣٠ وكانت كسقوط سواها من المدن والبلدان الفلسطينية ولكن ترشيحا كانت أخر حصن اقتحمه اليهود. حيث رفض أهلها الذل والاستسلام عن طريق المفاوضات. فقد أرسل اليهود رسالة إلى "سليم مصطفى" زعيم البلدة مع راعي من بيت علاء الدين. تضمنت الرسالة دعوة أهل ترشيحا إلى البقاء في بلدتهم بشرط أن يخرجوا جيش الإنقاذ أو يرفضوا التعاون معه. جمع سليم مصطفى رجال البلدة في مقهى "المختار شفيق" في حارة البياعين وقال لأحدهم أن يقرأ الرسالة على أهالي البلدة وسألهم الرأي فكان رأي أهل البلدة رفض التعاون مع اليهود والاستمرار في القتال. وكان لسليم مصطفى رأي أخر لأنه أدرك إن المعركة خاسرة مع اليهود فقرر الرحيل إلى برج البراجنة.
دخول اليهود للقرية كان في ١٩٤٨/١٠/٣٠ولم يدخلوا إلى البلدة إلا بعد ثلاثة أيام من رحيل أهلها والمقاتلين فيها وكانوا لا يدخلون بيتا إلا قذفوا بداخله عشرات الطلقات خشية أن يكون في البيت مقاتلون. أما السرية اليمنية فقد غادرت ترشيحا وكانت آخر وحدات جيش الإنقاذ خروجاً من ترشيحا بعد أن أعطت الأوامر بالإنسحاب من قيادة الجيش.

ترشيحا بعد الاحتلال
واسكان القادمين الجدد فيها

عندما دخل الجيش الإسرائيلي القرية في ١٩٤٨/١٠/٣٠ وجد فيها فقط حوالي خمسين شخصا من الشيوخ والعجائز جمعتهم الراهبة ماري لويس حداد التي كانت تقيم في ترشيحا في كنيسة الكاثوليك.

أخذت القوات الإسرائيلية بتفتيش البيوت والإستيلاء على محتوياتها ونقلها إلى مخازن خاصة واستولت على ما كان الأهالي قد خزنوه من مؤن وحبوب وما كان لهم من أثاث ودخان.
أما باقي السكان فقد نزحوا عن القرية لاجئين إلى لبنان وقسم منهم التجأ إلى القرى المجاورة مثل يانوح وكفرسميع والبقيعة وفسوطة، واخذ هؤلاء بعد أن هدأت حدّة الاحتلال وزال الخوف من الحرب بالعودة إلى بيوتهم تسللاً وكذلك أخذ بعض الذين ظلوا في منطقة الحدود اللبنانية بالتسلل عائدين إلى القرية تحت جنح الظلام حتى انه لم تنته سنة ١٩٤٨ إلا وبلغ عدد السكان الذين عادوا إلى بيوتهم حوالي ٧٠٠ نسمة من مسلمين ومسيحيين، ويقدّر عدد سكانها المهجرين اليوم نحو ٦٠,٠٠٠ نسمة.

فرض على القرية مثل باقي القرى حكم عسكري وكان الناس لا يستطيعون مغادرة القرية حتى إلى قرية معليا المجاورة إلا بتصريح من الحاكم العسكري وكانت مكاتب الحكم العسكري في ترشيحا أولا ولكنها نقلت إلى معليا ثم عادوا فنقلوها إلى ترشيحا.

ما انفك الجيش الإسرائيلي يطالب بإخلاء منطقة الحزام الأمني على طول الحدود الشمالية من الفلسطينيين وتوطينها باليهود قدر الإمكان وذلك منعاً لعودة اهالي القرى الى بيوتهم. وانصب جلّ اهتمامه على ترشيحا، أكبر قرى المنطقة. حيث سعت المؤسسات الاستيطانية إلى إسكان "قادمين يهود جدد" في البيوت المتروكة. وقد رأت بالاستيطان اليهودي في القرية " ذا أهمية كبرى". إذ شكل اليهود حينئذ فقط ١٢٪ من سكان الجليل.عاش أهالي ترشيحا المتبقون في حالة خوف دائم خشية الطرد، وأوعزوا ببعثة إلى أوساط يهودية طالبين البقاء في مكانهم. إلا أن الجيش، غزا مرة تلو الأخرى، ترشيحا والقرى العربية المأهولة والمأهولة جزئياً حتى يطرد منها المتسللين (أي أولئك السكان الذين هربوا حينها وتسللوا فيما بعد عائدين إلى قريتهم ولم يسجلوا في إحصاء السكان في نوفمبر ١٩٤٨). دخل الجيش الإسرائيلي إلى قريتي ترشيحا ومعليا في ١٩٤٩/١/١٦، طوّق القرية بالسلاسل وفرض منع التجول. وركز كل الرجال المتجاوزة أعمارهم ستة عشر عاماً في ساحة القرية وتم التحقيق معهم هناك من قبل ثمانية إسرائيليين. ٣٣ من وجهاء العائلات و ١٠١ من أقربائهم تم اعتقالهم وترحيلهم. دون بيرتس وراي هارتسو، مندوبا "لجنة الخدمة من الأصدقاء الأمريكيين" (الكويكرس AFSC) في الجليل، قاموا بزيارة ترشيحا بعد ذلك بوقت قصير. واستنتجوا أن الحملة "المدروسة" من قبل اسرائيل ضد المتسللين وضد من آواهم، هدفها كما يظهر، "تفريغ بيوت من أجل قادمين يهود. وهما يؤمنان أن اليهود قرروا تحويل ترشيحا إلى مدينة يهودية خالصة".

كل سلطات الدولة كانت على رأي واحد وهو اقتلاع عرب ترشيحا من قريتهم. ففي ١٩٤٩/١/٢١ اقترح العميد أفنر نقلهم إلى معليا. إلاّ أن الأمر لم يتسنّ لإعتبارات سياسية. وفي آذار كان من فكّر في تفريغ البلدة من ساكنيها لتوطين ألف عائلة يهودية فيها. إلاّ أن الأمر لم يكن ممكناً، كما يشرح ذلك زلمان ليفشيتس، أحد مساعدي بن غوريون: "رأي رئيس الحكومة هو ألاّ نمارس الترحيل في هذه اللحظة، وذلك من وجهة نظر عالمية". وبدلا من ذلك اقترح " محاولة إقناعهم بالرحيل". في الخامس من حزيران التقى موظفون يهود مع رؤساء سكان القرية وقالوا لهم، حسب ما قاله مندوبي AFSC، أنه لن يكون خيار أمام العرب سوى مغادرة قريتهم، إلاّ أن "العرب رفضوا". في أعقاب ذلك قال الموظفون اليهود أن ال- ١١٥ شخصاً غير القانونيين الذين تسللوا إلى المدينة انهم سيطردون من البلاد وأن المواطنين القانونيين ال- ٦٠٠ لن يسمح لهم تلقائياً التنقل إلى قرى عربية أخرى. الا ان سكان ترشيحا مكثوا في قريتهم ولم يغادروها. في مارس\فبراير ١٩٤٩ أحضرت السلطات الإسرائيلية عائلات من القادمين الجدد من رومانيا وأسكنتهم في بيوت ترشيحا الخالية التي هُجّرَ أهلها وتم تركيز العائلات العربية في منطقة واحد.

اخذ القادمين الجدد باستغلال الأراضي حتى التي يملكها الذين ظلوا في القرية وكذلك فقد مدّت السلطة لهم أنابيب ماء للشرب وأقامت مشروع كهرباء محليا ولم ينعم العرب بهذه المشاريع إلا في فترة متأخرة وبعد دفع مبالغ كبيرة نسبيا في تكاليف مد الأنابيب والأسلاك وخلافها. قامت سلطات الحكم العسكري بتعيين ثلاثة مخاتير للقرية حسب الطوائف وتجاهلت المختارين المعينين زمن الانتداب (المرحوم بشارة والمرحوم فهد شريح) كما وصادرت أوراق المجلس المحلي. نشأت بين السكان العرب والسكان اليهود الجدد علاقات جوار لا بأس بها رغم استيلاء الآخرين على الأراضي ورغم الحكم العسكري، ولكن هؤلاء القادمين من رومانيا لم يلبثوا أن غادروا القرية إلى المدن وانتقل قسم منهم ليعيش في قرية تعاونية جديدة أقيمت في مرج ترشيحا الغربي ودعيت معونا. أحضرت السلطات اثر ذلك قادمين جدد من شمال أفريقيا عاشوا في القرية حتى أواخر الخمسينات حين أقيمت بلدة معلوت فانتقلوا إليها.

عند خروج اليهود من ترشيحا سمحت السلطات لعائلات عربية من اللاجئين في الداخل بالانتقال إلى ترشيحا والتوطن فيها فجاءتها عائلات من عمقا وسحماتا ومن الدير القاسي واقرث، ثم انتقلت عائلات من عرب النعيم وعرب السويطات وفاعور الذين كانوا يقيمون بجوار كيبوتس ايلون وغيرهم، حيث صودرت اراضيهم وبدّل قسم منها بتبادل غير متكافيء من اراضي ترشيحا وارغموا على السكن في ترشحا، فزاد عدد السكان حتى بلغ اليوم حوالي ٤٥٠٠ نسمة. في سنة ١٩٦٣ اعلن عن اعاده تشغيل مجلس ترشيحا تحت اسم مجلس معلوت ترشيحا حيث اقيمت بلدة معلوت الجديده وضمّت السلطة ترشيحا إلى معلوت في إطار مجلس محلي مشترك في محاولة لمنع إقامة مجلس محلي منفرد لترشيحا وخوفا من أن إقامة مثل هذه المجلس قد تؤدي إلى المطالبة بتوسيع مسطح القرية فيحد ذلك من توسع معلوت ومعونا والمطالبة بإعادة أراضٍ عائدة للقرية وكانت ضمن أملاك المجلس البلدي ما قبل عام ١٩٤٨ وقدرت بحوالي ١٧,٠٠٠ دونماً اضافة الى اموال لم يكن بالامكان تقديرها بعد الاحتلال بسبب ضياع المستندات والوثائق. وقد صودرت. عندها فقدت ترشيحا مركزها الإداري المتميز وأصبحت تابعة لمعلوت ومعتمدة عليها بدل أن تكون في قائدة المنطقة كما كانت في السابق.

حـــارات تـرشـيـحـا שכונות בתרשיחא

حارة دار مـصـطـفـى שכונת משפחת מוסטפא **حارة دار القاضي** שכונת משפחת אלקאדי **حارة الصلانية** שכונת אלסלאניה **حارة الجامع القديم (العربي/ الزيتونة)** שכונת המסגד הישן (אלערבי\אלזיתונה) **الحـــارة التحتى** השכונה אלתחתא (השכונה

התחתית) **حارة الشقفان (الشيخ يحيى)** שכונת אלשקפאן (אלשיח' יחיא) **حارة جبلة أبو سعد (الجديدة)** שכונת ג'בלת אבו סעד (החדשה) **حارة الجامع الجديد** שכונת המסגד החדש **حارة المجاهد** שכונת אלמג'אהד **حارة الدكاورة** שכונת אלדקאורה **حارة البركة** שכונת אלברכה **الحارة الشمالية** השכונה הצפונית **حارة النصارى** שכונת אלנסארא **الحارة القبلية (دار الجشي- بئر زنيد)** השכונה אלקבליה (משפחת אלג'שי- באר זניד) **حارة المنزول** שכונת אלמנזול **حارة الحمولة** שכונת אלחמולה

סיפורים שונים מסופרים אודות השם תרשיחא
הסיפור הראשון:
אומרים שהשם המקורי של העיירה היה "טר־שיחא" המורכב משתי המילים "טור" ו"שיחא". משמעות המילה "טור" היא הר בשפה הארמית, והמילה "שיחא" מקורה בשם צמח "שיח", שהוא צמח ריחני נפוץ באזור. כלומר: השם תרשיחא נובע משיבוש הצירוף "הר שיח"
הסיפור השני:
סיפור זה עבר מדור לדור, וטוען ששם העיירה המקורי היה "טאר שיחא", שם זה מתיחס למנהיג הערבי המוסלמי "שיחא ג'מאל אלדין" שלחם בשורות צבאו של סלאח אלדין אלאיובי, כשנהרג, ראשו הכרות עף (טאר ־ בערבית) מעל פסגת הר "אלמג'אהד" הקרוב לעיירה ונחת במקום בו נבנ־תה תרשיחא, ומשמעות השם היא "שיחא עף".
הסיפור השלישי:
מספרים שמשורר עבר באזור, וכשצמא ביקש מנערה מקומית שתשקהו מיים. בעקבות מעשה זה כתב המשורר בית שיר, בו השתמש במילה "התעבות" (כגון התעבות טיפות טל או מיים על דפנות בקבוק) והיא "רשח" ובהטייה "תרשיחאן" לתאור המאורע שקרה לו.
אחד הסיפורים אודות הכינוי "כלת הגליל" אדמות תרשיחא השתרעו מהעיירה לכיוונים מזרח צפון ודרום, והגיעו עד לעמק החוף במערב. הכפר היה דומה לכלה העומדת, פניה למזרח, ושמלותיה משתפעות ממנה, ושובל ההינומה הארוכה מגיע עד לים.

תרשיחא

כלת הגליל

העיירה תרשיחא ממוקמת על כתף הר אלמג'אהד בגליל המערבי העליון, בצפון פלסטין. היא מרוחקת 16 ק"מ מזרחית מחופי הים התיכון, 25 ק"מ דרומית לגבול לבנון, ו-27 ק"מ צפונית מזרחית לעכו.
שכניה הם הכפרים, מעליא, פסוטה, חרפיש, אלבקיעה, כפר סמיע והכפר ההרוס סוחמאתא. על אדמותיה הוקמו, אחרי שנת 1948, בין השאר ההתיישבויות מעלות, מעונה, חוסן, עין יעקב, גדין וגעתון.
תרשיחא נמצאת בגובה של כ-600 מ' מעל פני הים. תרשיחא ממוקמת במקום מרכזי, בו עוברים כל הדרכים המקשרות בין הישובים אותם הזכרנו, וכתוצאה מכך הפכה תרשיחא למרכז עסקי, מסחרי, ומרכז השירותים, ובעיקר השוק שנערך בעבר ברחובות הכפר הישן, ועד היום מתקיים ברחוב השוק שבכניסה לעיירה.
מספר התושבים בשנת 1922 היה כ-1880 נפש, ובשנת 1948 הגיע ל-5700, גבוה ממספר התושבים היום.
בעיירה נמצאים מקומות תפילה ומקומות קדושים מוסלמיים ונוצרים, הקיימים עד היום, מלבד "מסגד אלעו־מרי" שנהרס כולו ולא נותר ממנו דבר מלבד האדמה עליה היה בנוי.

המסגד החדש

מקומות התפילה המוסלמיים

מסגד "אלחמולה", נבנה בשכונת אלחמולה באמצע המאה השמונה עשרה.
"מזאר אלשיח' מג'אהד" (מקום העלייה לרגל וקברו של שיח' מג'אהד) נבנה על הר אלמג'אהד שליד העיירה.
"המסגד החדש" (אלג'אמע אלג'דיד) נבנה בזמן עבדאללה באשא מושל עכו, בערך בשנת 1840. המסגד נבנה באותה תקופה בה נבנה מסגד אלג'זאר בעכו ולשניהם יש אותה צורת מבנה.
"פינת התפילה השאד'לית" נבנתה ע"י השיח' עלי אלישרטי ומשרתת עד היום את המסדר הסופי השאד'לי, הרבה מבקרים שבאו לתרשיחא ביקרו בה, והיא הייתה הפינה הראשונה שנבנתה בפלסטין.

מקומות התפילה הנוצריים

הכנסייה הקתולית - נבנתה בערך בשנת 1865 והיא מהכנסיות הגדולות ביותר בגליל המערבי.

הכנסייה האורתודוקסית - הוקמה כתחליף לכנסייה הישנה. החלו בבנייתה בשנת 1905 וסיימו בשנת 1913.

הכנסייה האורתודוקסית הישנה, בת יותר מ-500 שנה.

מערכת החינוך

בשנים 1944 - 1945 התקיימו לימודים עד כתה ז' בבית הספר לבנים ובבית הספר לבנות עד כתה ו'.

במקורות אחרים מוזכר ש"כאמל אלקאדי" הוא שהקים את מערכת החינוך המודרנית בעיירה, ובית הספר הראשון נמצא בבית עבד אלוהאב אלקאדי, שנהרס ע"י היהודים אחרי נפילת הכפר, וכתוצאה מהפיצוץ נהרגה אחת מתושבות הכפר מאבן שעף ופגע בה. כשנבחר כאמל אלקאדי כראש העירייה, יזם בניית בית ספר מודרני, במבנה בו נמצא עד היום המתנ"ס, ובשנת 1924 התחילה שנת הלימודים הראשונה. מספר הכיתות בבית הספר היה שבע (בתחילת שנות השלושים). בשנת 1946 נוספה לבית הספר הכיתה הראשונה של התיכון (כיתה ט'). בתקופה ההיא הלימודים בתיכון נמשכו 4 שנים, ובסיומן קיבל התלמיד תעודת "אלמתרכס" (מקבילה לתעודת בגרות בימינו). בתי ספר תיכוניים נמצאו בערים הגדולות בלבד.

בתרשיחא היתה הערכה גדולה לחשיבות הלימודים, ובשנת 1937 למדו בבית הספר 350 תלמידים. בכתה א' היו יותר מ-60 תלמידים ובכתה ו' יותר מ-40. בסוף שנות השלושים למדו בבית הספר יותר מ-70% מהילדים.

בית הספר לבנות הוקם בשנות ה-20' כבית ספר בן 3 כיתות, ובסוף שנות ה-30הגיע מספר כיתותיו לחמש .

המורה הראשונה מתרשיחא היתה עליא עלי אבו חמידה, שלמדה במכללה להכשרת מורים בראמאללה. המורים הראשונים בבית הספר המודרני היו מייסד בית הספר כאמל אלקאדי ועבד אלואהאב אלקאדי, עבדאללה עודה, ח'אלד שכרי אלקאדי, פוזי מחמד, חנא בשארה, יוסף מע'יזל, כרם חביב ח'ורי וג'ורג' פאח'ורי.

ממרד 1936 ועד נפילת תרשיחא

מפעולות ההתנגדות הערביות הבולטות ביותר לשלטון המנדט היתה השביתה הגדולה, אשר היתה כלילת בכל אזורי הארץ ונמשכה ששה חודשים, ופרוץ מרד 1936. השביתה הוכרזה בחמישי לאפריל 1936 בעקבות התנגשויות דמים שפרצו בעקבות מתקפה ערבית על שיירה יהודית ליד ענבתא שבמחוז טול כרם. בהכרזת השביתה נאמר שהיא תמשך עד שהבריטים ישנו את מדיניותם בארץ. הועד הערבי העליון החל בשתי פעולות מקבילות: מו"מ עם בריטניה, וארגון הפעילות המלחמתית.

אחרי שבריטניה נכשלה בדיכוי המרד, היא פתחה את המדינות הערביות השכנות (מצרים, ירדן, סעודיה ועראק) להתערב, אז הופסקה השביתה והועד הערבי העליון הסכים לבקשת מדינות ערב לדון בתוצאות המרד.

רגיעה זו לא נמשכה זמן רב, ובשנת 1937 חלה התפרצות מחודשת. בתקופה זו החלה התארגנות צבאית במחוז הגליל שמטרתה התחמשות. מפקד היחידה הלוחמת של תרשיחא היה אחמד עלי אבראהים דרוויש.

היחידות הלוחמות השונות נהגו להפגש בתרשיחא בכדי לתכנן ולבצע פעילות משותפת כנגד הצבא הבריטי.

מפקד היחידה הצבאית היה בקשר עם הועד המרכזי בדמשק, וכך הפכה תרשיחא לאחד המרכזים הראשיים של המרד בגליל. הצבא הבריטי אבד את השליטה על האזור כתוצאה מהפעילויות הצבאיות הרבות אותן בצעו היחידות הלוחמות, יחידת תרשיחא ערכה כמה התקפות , ביניהן ההתקפה על מרכז המשטרה שבכפר (13/ 4/1938), תקיפת ישובים ושכונות יהודיות ושיירות צבאיות בריטיות, ואף השתתפו בקרבות, ביניהם: קרב תל אלווקיה (18/8/1937), קרב אם אלעמד ליד נצרת, קרב עין אלזיתון ליד צפת, קרב אלליאת ליד אלברווה.

הכוחות הבריטיים הגיבו במסעות צבאיים כנגד כפרי הגליל, במטרה להחליש את ההתנגדות, אך העיירה נותרה בשליטת היחידות הלוחמות עד שנת 1948.

תרשיחא בשנת הנכבה

צבא ההצלה והמערכות של תושבי הכפר

אחרי קבלת החלטת החלוקה ע"י האו"ם והתנגדות הועד הערבי העליון והמנהיגים הפלסטינים להחלטה זו, החלו ההתנגשויות בין הערבים והיהודים, והתפתחה מלחמה פתוחה במצב בו העם הפלסטיני אינו מחומש, וזאת בעקבות החוק הבריטי האוסר על החזקת נשק בידי הערבים, בעוד שצבא היהודים אומן וקיבל סוגים שונים של נשק, כולל תותחים, טנקים ומטוסים.
העם הפלסטיני התעורר והחל במאמצי התחמשות. מרבית הנשק הגיע מסוריה ולבנון, משאריות מלחמת העולם הראשונה והשנייה. הפלסטינים לא היו מאומנים, ההתארגנות הצבאית היתה לא מאורגנת והתבססה בעיקר על הנסיון הצבאי של שוטרים ושומרי גבול פלסטינים ששרתו בצבא הבריטי.
יחידה כזאת, בת מאה גברים כונתה "עוצבת תרשיחא" ובראשה עמד קצין לשעבר בצבא הבריטי בשם מחמד כמאל אלסעיד.
בתרשיחא הוצבו יחידות של צבא ההצלה שאורגן ע"י הליגה הערבית, והן: גדוד אג'נאדין והעוצבה התימנית ויחידת התותחים 105 מ"מ. המפקד של איזור זה היה מהדי סאלח, מפקד גדוד אג'נאדין שהיה אחראי גם על אזור מג'ד אלכרום ואלברווה, ומפקדו היה הקצין הסורי אדיב אלשישכלי, מפקד חטיבת אלירמוק השנייה, שכללה 330 חיילים.
החטיבה הגיעה לתרשיחא ב-18/1/1948 והחלה להתמקם על הגבעות הגובלות בתרשיחא ובעריכת מיפוי טופוגרפי של השטח וזאת במשותף עם תושבי תרשיחא בעלי הניסיון הקרבי, במיוחד נסיון במרד 1936. עם סיום המיפוי הוחלט לתקוף את מבצר ג'דין.
הקרבות שהתקיימו על אדמת תרשיחא
קרב ג'דין (יחיעם) (20/1/1948) היה הקרב הראשון באזור תרשיחא. מצודת ג'דין (מצודת יחיעם) ממוקם 5 ק"מ דרומית מערבית לעיירה. ההתיישבות הייתה ממוגנת בגדר ממוקשת, כשהמוקשים התפוצצו במקרה של נגיעה ומשיכה בגדר. התוקפים, שחלק מהם לא נשא נשק, נצחו והמתיישבים הניפו דגלים לבנים. אך הבריטים שלחו כוחות צבאיים להסרת המצור מעל ההתיישבות ולמניעת נפילתה. בכדי שלא להכנס לקרב עם הצבא הבריטי, נתנה לתוקפים פקודת נסיגה, אך המצור סביב ההתנחלות נותר על כנו, והמזון הונצח אליה ממטוסים. בקרב זה השתתפו חטיבת אלירמוק ועוצבת תרשיחא וגברים נוספים מתושבי הכפר. לפי ההיסטוריוגרפיה הישראלית, מספר התוקפים את מצודת יחיעם היה בין 400 ל-500 לוחמים.

קרב אלכאברי 28/3/1948 (שיירת יחיעם): הנהגת צבא ההצלה החליטה לחתוך את קווי הסיוע למצודת ג'דין (יחיעם) וזאת ע"י התקפה של שיירות המזון. מספר רב מהלוחמים בני תרשיחא, אלכאברי והכפרים השכנים לכאברי החליטו לתקוף את השיירות היוצאות מנהריה. לפני הפעולה בנו הלוחמים מחסום אבנים בעיקול הדרך. ב-27/3/1948 יצאה השיירה מנהריה לכיוון מבצר ג'דין (יחי־עם) וכשהגיעה למחסום תקפו אותה הלוחמים בירי. המחסום היה בסמוך למטעיו של אבו עלי תוסיס, והשיירה, שהיתה מורכבת ממספר אוטובוסים משוריינים, לא הצליחה להתקדם ולא לסגת. הלוחמים הערבים קראו ליהודים להכנע, אך הם סרבו, ואז החליטו הלוחמים להצית את האוטובוסים. כשנאלצו היהודים לצאת מהאוטובוסים הבוערים ירו בהם הלוחמים הערבים והרגו אותם עד לאחרון שבהם. צעירה יהודיה אחת העמידה פני נכנעת והניפה צעיף לבן, שמתחתיו הסתירה רימון יד, אותו זרקה על הלוחמים אך החטיאה, ותוך רגעים נהרגה גם היא. בין המנהיגים הלא פלסטינים הבולטים של קרב זה היו ח'ליל כלאס (סורי) ואמיל ג'מיעאן (ירדני). המקורות הישראליים מכירים בהרג 47 מאנשי השיירה ביניהם מפקד החטיבה בן עמי פכטר, האנגלים לא הצליחו להתערב להצלת השיירה מאחר ונתקלו במארב בדרך המובילה אל מקום האירוע. מאוחר יותר בנו היהודים יישוב ליד בית חולים נהריה, ע"ש בן עמי, היישוב נבנה על אדמותיו של כפר אום אלפרג'.

קרב תין אבו שריתח (11/6/1948) אחרי שנפלה אלכאברי בידי היהודים, התקדמו כוחות היהודים אל גבעה זרועה בתאנים ועצי זית והתבצרו עליה. כתגובה הקימו הלוחמים הפלסטיניים, צבא ההצלה ותושבי תרשיחא ביצורים מסביב לעיירה, בסמוך לכפר מעליא, על הכביש הראשי המוביל מתרשיחא לאלכאברי ולעכו, במקום המכונה "אלמטלה" (מצפה). היהודים שאפו לחדור מבעד לביצורי תרשיחא, והרכבים המשוריינים שלהם התקדמו על הכביש הראשי מבלי שתארו לעצמם שהערבים פירקו את המוקשים שהם מקשו מסביב לביצוריהם והשתמשו בהם למיקוש הדרך. כשהתקדמו היהודים הת־פוצצו המוקשים ועצרו את ההתקדמות ממערב. זה היה השלב הראשון של הקרב. בשלב השני היתה התקפה מכיוון אלשפייה ואדמות זהיר ודרך געתון, שנבלמה מול ההתלהבות של כוחות הסיוע של תושבי הכפר. בקרב זה, שהיה חלק מהמערכה המכונה בהסטוריוגרפיה הישראלית מבצע דקל, נהרג מפקד המבצע יעקב מכדור שפגע בעינו, וגופתו נשאה ברחובות תרשיחא. מאוחר יותר נקרא היישוב "עין יעקב" על שמו של מפקד המבצע.

התקפת נגד ימים מעטים אחרי סיום קרב "תין אבו שריתח" ארגן המפקד מהדי סאלח את תושבי הכפר להתקפה על ביצורי היהודים באומרו "היום, גברי תרשיחא, נגיע עד עכו". תושבי תרשיחא התלהבו, והלוחמים בני העיירה יצאו, ביניהם גם נשים. היהודים הופתעו ע"י התקפה בלתי צפויה זאת. הקרב היה קשה והיהודים החלו בנסיגה. אך מסיבה שאיננה ברורה נפסקה הפגזת התותחים הערבית, הלוחמים נסוגו, וליהודים הגיעו כוחות סיוע בשריוניות. בקרב זה נהרגו מבני העיירה אחמד חמודי ורושדי ג'ומעה

קרב אלתל אלאחמר מערבית למעליא ישנה גבעה הצופה על הקוים הקדמיים של היהודים בתין אבו שריתח. באזור זה התבצרה עוצבה תימנית שלמה. היהודים החליטו לתקוף עוצבה זו בלילה בכדי להרחיקם. התימנים החליטו לטמון ליהודים מארב, וכשהתקרבו עד למרחק של כמה מטרים, התנפלו עליהם והרגו אותם.

ההתקפה הגדולה ונפילת הכפר

תרשיחא הטילה אימה על סביבותיה, והשתתפה מעל ומעבר בקרבות השונים, והזעם והשנאה אליה מלאו את ליבות היהודים. בדו"חות הצבאיים היהודיים מוזכרים הביצורים של תרשיחא ואומץ ליבם של בני העיירה וחיילי צבא ההצלה המגינים עליה. המבצע בו נכבשו תרשיחא ושאר מחוז הגליל המערבי כונה "מבצע חירם", והמקורות הצבאיים הישראליים הועידו להתקפה זו 4 חטיבות: חטיבה משוריינת, שתי חטיבות רגלים, יחידה צ'רקסית מחטיבת "עודד", יחידה דרוזית מחיילי חטיבת גולני, וחטיבת כרמלי. על יחידות אלו הוטל ביצוע המבצע.

המקורות היהודיים אינם מזכירים שאוניית קרב בריטית המשייטת מול חופי נהריה תקפה במשך המבצע את תרשיחא. קיומה של אותה אניית קרב נחשף באחד המפגשים הפוליטיים שנערכו בין השגרירים וראשי השלטון הלבנוניים, כשהשליט מג'יד ארסלאן שאל את השגריר "האין זה נכון שספינת קרב בריטית הפגיזה את תרשיחא" והשגריר הבריטי שתק.

בנוסף השתמשו במטוסים תוצרת בריטניה, בעלי ארבעת המנועים הגדולים אשר השליכו חביות בנות 200 ליטר ממולאות בדינמיט וחתיכות מתכת אשר הרסו חלק נכבד מהכפר.

ביום חמישי 28/10/1948, בשעה חמש בבוקר, תקפו את הכפר 3 מטוסים שהחלו בהפצצת הכפר. המטען הראשון נפל על כרמי הזית של אבו ראשין, הפצצה השנייה נפלה בגינה "אלרע'ב" והשלישית בבניין המשטרה הישן, שבבעלות המוכתאר שפיק אלמחמוד. הפצצה הרביעית נפלה על בית אלעבד עומר, וחמישית נפלה ברחוב דאר חידר. החבית הששית פגעה בבית משפחת אלהוארי. תושבי העיירה ניסו לפגוע במטוסים בכדורי רוביהם הקלים, אך יריות אלו לא השפיעו על המטוסים.

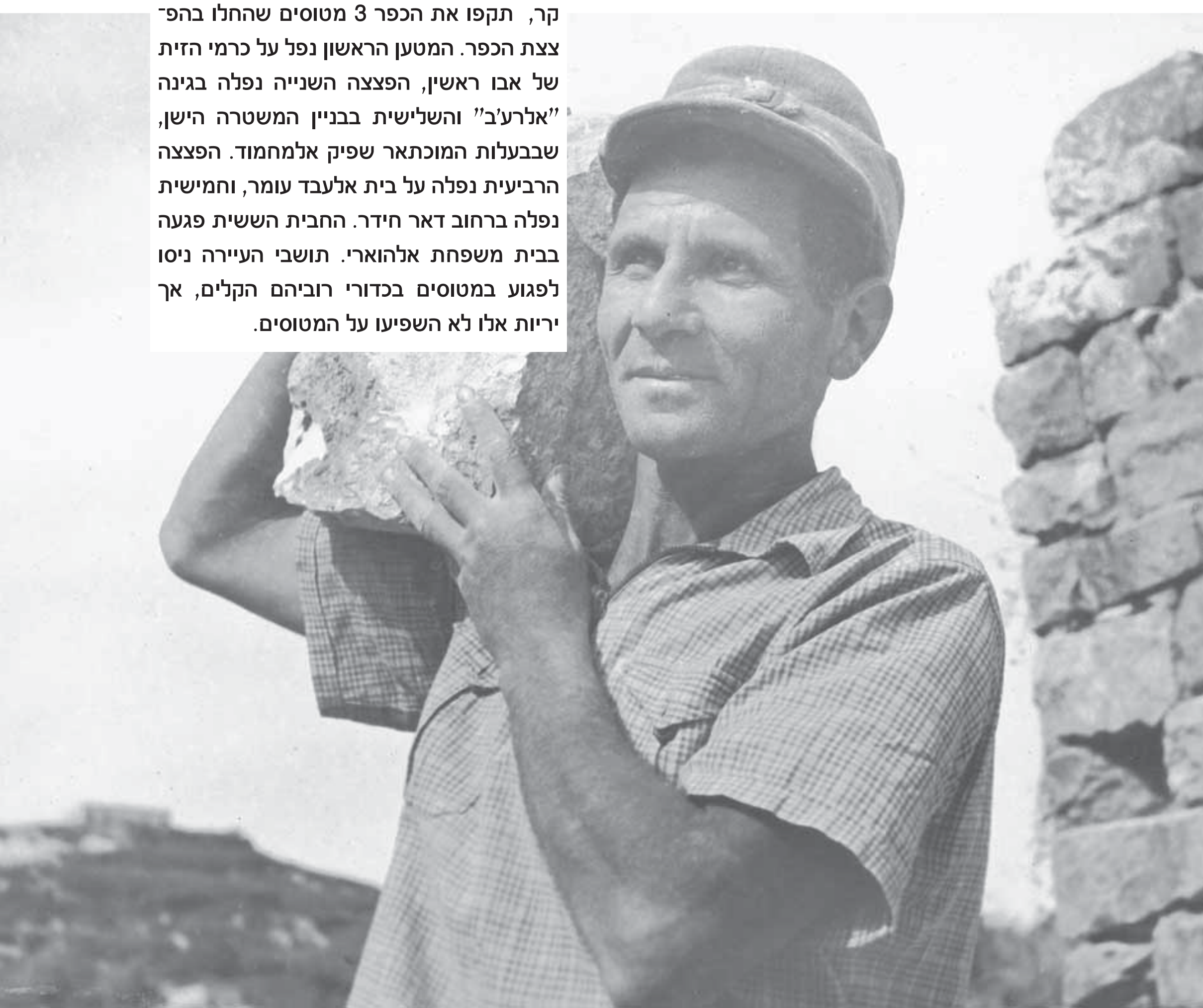

אחרי שעה קלה החלה הפגזת תרשיחא. תותחי האויב ירו מחמש נקודות, מג'דין (יחיעם) מתין אבו שריתח, מההתיישבות גליל, מתל אבו וקיה ומהים. תוך שעה נפלו כחמישים פגזים, וההפצצה נמשכה כל הלילה. צבא ההצלה ירה רק 20 פגזים בלתי מכוונים, אשר נפלו באזורים פתוחים, מרוחקים מעמדות האויב.

ההיסטוריה מראה שתרשיחא היתה הישוב האחרון שהחזיק מעמד בפלסטין כולה. גבורתם וה־חזקת המעמד של בני תרשיחא נרשם לתפארתם בספר דברי הימים, אך ההרס הנוראי שהפילה ההפצצה הביאה לעזיבתם של בני העיירה, עזיבה שהחלה אחרי ההפצצה. כל האנשים החלו לאסוף את מה שיכלו ולברוח צפונה, דרך ואדי אלמסקא, ואל דיר אלקאסי ופסוטה, משם עברו את הגבול והתאספו ליד בריכת המיים של בינת ג'בייל. משם הועברו לצור וממנה ברכבת אל מחנות הפליטים בורג' אלבראג'נה שליד בירות, חומס וחמאת וחלב וחלק עבר משם לדמשק.

פיצוף הכפר המשיך גם ב 29/10/1948 וכלל את האדמות מזרחית לכפר, במטרה למנוע את שיבתם של אנשי הכפר.

היהודים נכנסו אל השכונות החיצוניות של העיירה ב-30/10/1948 ואת מרכז הכפר הצליחו לכבוש רק כעבור 3 ימים, אחרי עזיבת תושביה והלוחמים. הם לא נכנסו לבית מבלי שירו לתוכו מחשש שמסתתרים לוחמים בבתים. העוצבה התימנית שעזבה את תרשיחא היתה היחידה האחרונה של צבא ההצלה שנסוגה מהארץ.

תרשיחא נפלה בידי היהודים ב-30/10/1948, כמו שנפלו ערים וכפרים פלסטיניים רבים אחרים, אך תרשיחא היתה המעוז הפלסטיני האחרון אותו כבשו היהודים. תושבי העיירה סרבו לדיכוי ולכניעה באמצעות משא ומתן. היהודים שלחו לסלים מוסטפא, מנהיג העיירה, איגרת בידי רועה ממשפחת עלאא אלדין, בו הציעו לאנשי תרשיחא להשאר בכפרם במידה ויגרשו את צבא ההצלה ויסרבו לשתף עמו פעולה. סלים מוסטפא אסף את גברי הכפר בבית הקפה "אלמוכתאר שקיק" בשכונת הסוחרים, שם הוקראה האיגרת ונשאל לדעתם של התושבים בנושא. עמדת תושבי העיירה היתה מאוחדת - סירוב לשיתוף הפעולה עם היהודים והמשך הלוחמה. סלים מוסטפא תמך בעמדה אחרת, מאחר והוא הבחין שהקרב כנגד היהודים אבוד והחליט לעזוב, ואכן עזב למחנה בורג' אלבראג'נה.

وثائق

מדינת ישראל

אל לשכת השר

מאת א. כהנא, אגף התכנון

ירושלים, כסלו תשי"ז
9 נובמבר 1956

מס' 9

הנדון: "מעלות"

התחלת הקמת העיר "מעלות" היא הגשמת יסוד עיר אשר אגף התכנון נלחם עליה 7 שנים ומטרתה היא חזוק הישוב היהודי בחבל ההררי של הגליל המערבי ע"י ישוב עירוני.

אחוד העיר "מעלות" נמצא 1.5 ק"מ מזרחית לעיר הערבית בעבר "תרשיחא". האחוד נקבע לאחר דיונים רבים ומסובכים במשך השנים הנ"ל, ובהתחשב בכל הנמוקים ובמיוחד בנמוקים הבטחוניים.

"מעונה" היא נקודה חקלאית ויסודה של "מעלות" לא יהיה על חשבונה. לעומת זאת הכוונה
היא לחסל במדה האפשר את תרשיחא הקודמת

כל הגורמים אשר התעסקו בעניין רואים את יסוד "מעלות" כדחוף וחשוב. ידוע לנו כי בשלבים הראשונים הבסוס הכלכלי לא יהיה קל.

א. כהנא
מנהל המחלקה לתכנית ארצית

Reference to Tax Payer
District
Sub District
Volume No.
Town or Village
Folio No.
Arrears
Curr. Year
Kind of Taxes
L.P.
Mils
Urban Property Tax
Rural Property Tax
Penalty
Urban Property Tax
Rural Property Tax
House and Land Tax
Tithes
Animal Tax
Land Settlement Fees

Certificat officiel de "Mariage"

תרשיחא אחרי הכיבוש

והשתכנות העולים החדשים

כשנכנס הצבא הישראלי לעיירה ב-30/10/1948 מצא בה 50 מתושבי הכפר בלבד, זקנים ונכים שהתאספו, בחסותה של הנזירה מארי לויז חדאד שגרה בתרשיחא, בכנסייה הקתולית. הכוחות הישראלים ערכו חיפוש בבתים השתלטו על תכולתם, שכללה, מלבד הרהיטים, שקי מזון, תבואה וטבק, והעבירו אותם למחסנים מיוחדים.

שאר 4000 התושבים עזבו את הכפר והפכו, ברובם לפליטים בלבנון. חלק מהם התחבאו בכפרים השכנים כדוגמת יאנוח, כפר סמיע בקיעה ופסוטה. אותם אנשים שמצאו מקום מפלט בתחום שהפך למדינת ישראל, החלו, עם סיום הקרבות והפחד, להסתנן בחזרה לבתיהם, וכמוהם עשו חלק מתושבי הכפר שהתחבאו בכפרי הגבול הלבנוניים, ואשר הסתננו, בחסות החשכה בחזרה לכפר, כך שבסוף שנת 1948 הגיע מספר התושבים ששבו לתרשיחא ל-700, מוסלמים ונוצרים בנוסף מספר הפליטים והעקורים מבני תרשיחא היום הוא כ-60,000 איש.

על העיירה תרשיחא, כמו שאר הישובים הערביים, הוטל משטר צבאי. האנשים לא יכלו לעזוב את העיירה, אפי־לו לכפרים הקרובים כגון מעיליא, ללא אישור מהמושל הצבאי. משרדי הממשל הצבאי היו בהתחלה בתרשיחא, אח"כ הועברו למעיליא, ומאוחר יותר הוחזרו לתרשיחא.

צה"ל הוסיף לתבוע את פינוי רצועת הביטחון לאורך הגבול הצפוני וביקש ליישב בה, ככל האפשר, יהודים, במטרה לנוע את שיבתם של הפליטים. עיקר תשומת הלב התמקדה בתרשיחא, הגדול בכפרי האזור. המוסדות ההתיישבותיים ביקשו ליישב עולים יהודים בבתים הנטושים, והוא ראה בהתיישבות היהודית בכפר כחשובה ביותר, כי באותה עת רק 12 אחוזים מתושבי הגליל היו יהודים.

אנשי הכפר שנותרו בו היו נותנים בפחד מתמיד מפני גירוש ושיגרו משלחת לאישים יהודים שונים בבקשה שישאירו אותם במקומם.

אולם צה"ל פשט שוב ושוב על תרשיחא והכפרים הערביים המיושבים או הריקים למחצה כדי לעקור מהם את המסתננים (כלומר, תושבים שברחו בשעתם ואחר כך הסתננו בחזרה לכפר ולא נרשמו במפקד האוכלוסין בנובמבר 1948). צה"ל נכנס לכפר תרשיחא ומעיליא ב-16 בינואר 1949, הקיף את הכפר בשרשרת והטיל עוצר. כל הגברים מעל לגיל 16 רוכזו בכיכר הכפר וכאן נחקרו על ידי צוות של שמונה ישראלים. 33 ראשי משפחות ו- 101 מקורביהם נעצרו וגורשו.

דון פרץ ורייי הארטסו, נציגי "ועד השירות של הידידים האמריקנים" (הקווייקריםAFSC) בגליל, ביקרו בכפר

זמן קצר לאחר מכן. הם הגיעו לכלל דעה, כי המסע ה"מתוכנן" של ישראל נגד המסתננים ונגד אלה שהעניקו להם מקלט נועד, ככל הנראה, "לפנות בתים בשביל עולים יהודים. הם מאמינים כי בדעת היהודים לעשות את תרשיחא לעיר שכל-כולה יהודית".

כל הרשויות של מדינת ישראל היו בדעה אחת שיש לעקור את ערביי תרשיחא מכפרם. ב-21 בינואר 1949 הציע האלוף אבנר להעבירם למעיליא, אלא שהדבר לא נסתייע בשל שיקולים מדיניים. במרס חשבו לרוקן את העיר מיושביה כדי ליישב בה 1000 משפחות יהודיות. אולם הדבר לא היה אפשרי, כפי שהסביר זלמן ליפשיץ, מעוזריו של בן-גוריון: "דעת ראש הממשלה היא לא לעסוק כרגע בהעברות, וזאת מנקודת מבט בינלאומית", ובמקום זאת הציע "להשתדל לשכנעם לעבור".

ב 5 ביוני נפגשו פקידים יהודים עם ראשי האוכלוסייה בכפר ואמרו להם, לדברי נציג ה- AFSC , כי לא תהיה ברירה לערבים אלא לצאת את כפרם, אולם "הערבים סירבו". בעקבות זאת אמרו הפקידים היהודים, כי 115 התושבים הבלתי-חוקיים שהסתננו לעיר יגורשו מן הארץ ו 600 התושבים החוקיים לא יצאו מרצונם לכפרים ערביים אחרים. אך ערביי תרשיחא נשארו יושבים בכפרם.

בפברואר ומרץ 1949 השלטונות הישראליים הביאו לתרשיחא משפחות של עולים חדשים מרומניה, ושכנה אותם בבתים הריקים, שתושביהם גורשו מהם והמשפחות הערביות רוכזו באזור אחד. העולים החדשים החלו בניצול הקרקעות, כולל הקרקעות שבבעלות התושבים שנותרו בעיירה. השלטונות מתחו רשת חשמל ומיים לשימוש העולים החדשים, אך התושבים הערבים נהנו מפרויקטים אלה רק בתקופה מאוחדת יותר, ואחרי תשלום דמי התחברות גבוהים יחסית.

שלטונות הממשל הצבאי מינו שלושה מוכתארים לכפר, אחד לכל עדה, והתעלמו מהמוכתארים שמונו ע"י שלטונות המנדאט (המוכתאר בשארה ז"ל ומוכתאר פהד שריח ז"ל). כמו כן הוחרמו רישומי המועצה המקומית.

בין התושבים הערבים ויהודים התפתחו יחסי שכנות סבירים בהחלט, למרות השתלטות האחרונים על אדמות שכניהם ולמרות הממשל הצבאי. אך במהרה עזבו העולים החדשים מרומניה את העיירה אל הערים, וחלק מהם עבר לחיות בישוב שיתופי חדש שהוקם בעמק תרשיחא המערבי ונקרא שמו מעונה. אחרי עזיבת הרומנים הביאו השלטונות לתרשיחא עולים חדשים מצפון אפריקה, והם חיו בעיירה עד סוף שנות החמישים. עם הקמת מעלות עזבו תושבים אלה את תרשיחא ועברו להתיישבות החדשה.

אחרי עזיבת היהודים הרשו השלטונות למשפחות עקורים פנימיים לעבור לגור בתרשיחא, והגיעו אליה משפחות מעמקא, סוחמאתא, דיר אלקאסי ואקרת', ובשלב מאוחר יותר משפחות בדואיות מערב אלנעים וערב אלסויטאת ופאעור שהתגוררו בשכנות לקיבוץ אילון, המדינה הפקיעה את אדמותיהם ובמקביל נתנה להם חלקת אדמה קטה מאדמות תרשיחא והכריחה אותם לגור שם, וכך עלה מספר תושבי העיירה והגיע היום ל 4500 איש.

בשנת 1963 אחדו השלטונות את תרשיחא ומעלות במסגרת עירייה משותפת, וזאת במטרה למנוע קיומה של מועצה מקומית נפרדת לתרשיחא, מחשש שמועצה מקומית עצמאית כזאת תדרוש הרחבת שטח השיפוט של העיירה, והשבת קרקעות אשר הופקעו, דבר שיפגע בהתרחבותן של מעלות ומעונה. חשוב לציין כי היה בבעלות המועצה המקומית בתרשיחא 17,000 דונם, לפני 1948 בנוסף לסכומים גדולים של כסף שקשה מאוד לאמוד אותם היום בעקבות אובדן המסמכים והניירות.

תרשיחא איבדה את מקומה המנהלי המיוחד, ובמקום להיות מרכז ליישובי האזור, כפי שהיתה בעבר, הפכה לשכונה כפופה למעלות.

آهات من الماضي/ **حسني الصالح**

عادت تمُر بخاطري

ذكرى زمانٍ غابر

أيام كنا

والحياة جميلة في ناظري

أيام كنا

والزهور تديرُ طرفَ السائر

فيها البلابل شاديات بالصباح الباكر

بين زهور البرتقال

مع النسيم العاطر

إذ يفتح الوسنان عينيه للحن ساحر

تلك الربا كانت رياضي

في شبابي العابر

جلت الطبيعة من روابيها

عروس الشاعر

قسماً لترشيحا

التي يهفو إليها خاطري

لكِ في دمي مجرى الحياة

وفيك مشاعري

(الشاعر يقيم في المهجر)

مركز البوليس ١٩٤٩

شهادات

(اجريت جميع الشهادات في قرية ترشيحا عام ٢٠٠٦)

ترشيحا "عروس الجبل"

حدثني **صفوة يوسف عوده** (١٩٣١) وقال:

كان عدد سكان ترشيحا قبل سنة ١٩٤٨ حوالي ٤٠٠٠ نسمة. لما سقطت الكابري ونزحوا عن الغابسية وام الفرج والنهر وأجو لهون صار عدد سكانها حوالي ٥٠٠٠ نسمة.
ترشيحا اداريا تتبع لقضاء عكا وفيها قائمقام كان اسمه بدر بك فاهوم هو اللي مضى على هويتي بالأنجليزية سنة ١٩٤٦.
ترشيحا كانت مركز تجاري هام. وخاصة انها واقعة بين عكا وصفد. وبما انها كانت مركز الجليل سموها "عروس الجبل". كانت مركز الصنايعيين، النجارين، الحدادين والميكانيكيين.
كان اللي بدو يصلح بريموس يجي على ترشيحا واللي بدو يصلح لوكس يجي على ترشيحا وكانوا يجوا على الاقدام. كل يوم خميس كان بترشيحا سوق كبير ييجوا عليه من بنت جبيل والقرى اللي جنبها ويتسوقوا فيه. كانوا ييجوا من الأردن لبيع الدواب والجمال والحبوب والأقمشة وغيرها.
أبوي الله يرحمه كان تاجر من سنة ١٩١٧ حتى سنة ١٩٧٢ وكان عنده بقالة ودكانة عطارة.

الحياه المدرسية

عن ذكريات المدرسة روت لنا **غوسطه دكور- ام موريس** (١٩٣٠)

كان عنّا بترشيحا مدرستين. مدرسة للبنات ومدرسة للصبيان. ممنوع واحد يروح عند الثاني. التعليم كان لصف السابع عند الاولاد والبنات لصف السادس.. الصفوف بالمدرسة كانت كل صفّين مع بعض. مثلا الخامس والرابع مع بعض. صاحبتي تعلمت بترشيحا وبعدين نقلها أبوها عبد الجشّي على عكّا حتى يعلّمها. لأنّه ما كان عنده غيرها وبدّو يعلّمها. هو كان غني... بمدرسة البنات كان في بس معلمات ما كان في معلمين.. كان في معلمه أسمها نصرة كانت مديرة. وفي عبلة عزّام من عكّا. ومعلمة أسمها منوّر. يعني كان في عنّا تقريبا ٥ معلمات..
أوّل معلمة طلعت بترشيحا هي بنت علي أبو حميدي. اسمها عليا. ولما تخرجت عملوا إحتفال كبير.. بترشيحا كان في معلمين أكثر من معلمات. من ترشيحا كان أديب مسعود وسامي بشارة...هدول اللي بتذكّرهم. بس كان معلمين أغراب أكثر..مثل كرم حبيب من الرامّه معلّم الانكليزي وأستاذ إسكندر من الخليل اللي سكن في البلد لأنّه ما كان معه سيّاره. كل معلم كانوا ينقلوه من ترشيحا كان يبكي من قد ما كان مبسوط.... قبل الاحتلال بفتره إجا المطران حكيم وفتح مدرسة للبنات ألمسيحيات. طلعوا اغلب البنات المسيحيات من المدرسه وراحوا على مدرسه المطران وبقيت أنا وصاحبتي رشديّه ألمسيحيات الوحيدات بالصف. أنا كنت روم ورشديّه كاثوليك. رفضنا نروح ع المدرسه الثانيه. بعد بسنه سكرت مدرسة المطران وطلعوا البنات...
أنا درست لصف سادس ابتدائي. لو كان على زماننا تعليم كنّا تعلّمنا.. كنت دايما أنا وبنت اسمها رسميّة أبو خريبي نحارب على الأولى في الصف. وآخر شهادة أخذتها كنت الأولى وكانت المعلمة تمدحني وتكتبلي ذكيّة ومفكّرة أهنّئكِ..

اما **سعاد الياس حداد** (١٩٣١) فقد تلت لنا من مخزون ذكرياتها احدى القصائد عن مقاعد الدراسة:

فلسطين لا تحزني يا كعبة الاديان
حولك رجال الوغى تظهر مياميها
يا لجنة التحقيق تقريرك به نقصان
هيّج بلاد الشرق قاسيها ودانيها
ردنا لأمريكا لا نظهر العدوان
حتى بريطانيا صديقة الشرق نسميها
الحاج (امين الحسيني) مسك الختام وصاحب الاحسان
مفتي بلادي له الاشواق نهديها
مصري ويمني حجازي اردني وعراق
تونسي وسوري لبناني وفلسطيني.

الزراعة ودور نساء القرية

حدثتني **غوسطه دكور** (١٩٣٠) عن دور النساء في الانتاج والزراعة:

كانت النساوين تروح على الوعور، وكنت ألحق أمي وأنا صغيرة، هيّي تحطّب وأنا أجمع الحطب، كل يوم النسوان ألمسيحيين يروحوا يجيبوا حطب، نسوان الاسلام كانوا يجيبو الحطب على الحمير.. بس ألمسيحيات ما كان عندهم حمير... كل شغلنا كان على الحطب، خبز، تسخين مي، طبيخ، لا كان غاز ولا إشي.
قبل ال٤٨ كنت من الصبح أقوم أطلع على كرم التين حتى أجيب سلّة تين لأبوي، كان يوكل تين قبل ما يطلع على الشغل، بتذكر كان يفيّقني ويقولّي يللا يابا، بعرفني أنا نشيطه.. ما تصير الساعة ستة إلا أنا جايبي تين، يوكل تين ويشرب قهوه ويروح ع الشغل.. بعدين ابدأ أعجن وأخبز، كان عمري حولي ١٥ سنه... اولاد أخوي كانوا صغار، وانا كنت مسؤوله عنهم.
كنت أروح ع الارض وأنزل على الكرم أحوّش مشمش.. كان ابوي يعلّقلي قضيب الحديد من فوق وأنا أحوّش سطل المشمش، احطهم بقضيب الحديد وأنزّللو إيّاه، يعبّي سحاحير ويوخدها على الحسبة على حيفا.
النساوين اللي كانت تخلّف كانت بعد جمعة ترجع على الارض تشتغل وتنكش، مش مثل اليوم كثير نسوان عندهم سرطان بالصدر، من زمان كانت النسوان ترضّع، وما يصيرعند النسوان هاي الأمراض.

وتؤكد **سعاد حداد** (١٩٣١) ما روته ام موريس وتضيف:

امي كانت دايما تشتغل بالاكل، كل الضيوف اللي تيجي عنا على الدكان تعملهم اكل.
تعجن وتخبز، كانت النسوان تشتغل وتغسل على ايديها، كان عنا دار ٣ غرف ومطبخين والمطبخ الفوقاني كان للمونه وقدام البيت كان باطون والبير كان تحت، كان في بير للشرب وبير للغسيل وكنا ننزل نملي من البير، شوفي قديش كنا نتعب، كل النهار نملّي ونغسل، كان شغل متعب، النسوان الفلاحات كانوا يشتغلوا بالبيت وكمان بالارض.

اما **المعلمة وفية ابو حسان** (١٩٢٨) فقالت لنا:

أنا كنت أشتغل بالأرض بالزراعه، كنّا نزرع دخّان، ولمّا صار الاحتلال كان عمري عشرين سنة وكنت مخطوبة .. كانت كل عيلة تنزل وتزرع دخّان وتعشّب وتحوّش صبر وتين وبندوره وخيار، النسوان كمان كانت تحطّب .. أمّا النسوان الحبالى ما كانوا ينزلو، من زمان ما كان في مستشفيات كان في ثلاث دايات: أم أحمد البدوي وأم عبدو الشريح وأم صعد الله.. وكل داية إلها العائلات اللي تخلّفها.
بالنسبة للعناية بالاطفال الصغار، الشغل كان يتقسم بين الحماه والام.. يعني اذا كانت الحماة قويّة بتروح تشتغل بالارض، وإذا مش قويّة، تقعد بالبيت وتدير بالها على الاولاد لحد ما امهم ترجع من الارض..بس اللي ما في عندها حماه كانت تاخذ ابنها معها على الأرض، يحطّو اكياس على الارض تحت الشجرة وينام. النسوان كانت تشتغل وتزرع دخّان وخضرة وتساعد زوجها وتشتغل كمان بالبيت .. بس البيت ما كان مثل اليوم لكل ولد صحن، كان في حياة اجتماعية .. تحط العيلة الأكل باللجن وكل العيلة تقعد حواليه وتوكل من قلب اللجن .. مش ع الطاولة وبالصحن والشوكة .. كانت حياة حلوة مبسوطين ومكيفين..
كان في بترشيحا جمعيّة قوميّة عربيّة كان رئيسها عمّي رباح، كانوا يسجلوا اسماء الناس اللي ممكن تساعد ماديّا أو معنويّا، يعني كانت جمعيّة بالمعنى الصحيح، كان عندهم صلاحيّات وكل إشي.
كان كمان في جمعيّات خيريّة للنساء بس ما كانت قويّة، تأسست بالآخر.. كانت بنت كامل صالح زوجة رئيس البلديّة هي اللي كان بدها تقيم جمعيّة نساء ودفاع .. وحتّى كانت تحمل بندقية عشان تظهر للناس إنّو لازم تتحمّس.

حدثتني **سعاد حداد** (١٩٣١) وقالت:

بترشيحا كان في قهوة لعجاج وقهوة شفيق. الناس كانت تروح على القهاوي ويلعبوا شده ويشربو قهوه. كان في قواهي مش كل الناس تفوت عليها عشان كانت الناس المثقفين تروح عليها ويتحدثوا بالسياسه.
النسوان طبعا ما كانوا يروحوا على القهاوي بس كانوا يقعدوا بالبيوت ويحكو عن الاوضاع وكيف بدهن يقاوموا اليهود. كانت النسوان تحط حجار على البلكون وقناني عشان اذا اجو اليهود يرمو عليهم.

اما **صفوة يوسف عوده** (١٩٣١) حدثني فقال:

كان في مقهى للختياريه مثل مقهى أبو شريف. يعني اللي يصير عمره ٦٠ سنه يتقاعد ويروح على هذا المقهى. يقعدوا يلعبوا شده ويشربوا قهوه وشاي ويتحدثوا. كان مقهى علي حمود تحتنا في الكراج وكانوا يجيبوا عليه وحده من نهاريا ترقص فيه وكانت الشباب تروح عليها. أنا كنت اروح مع سيدي على القهوه. وكان فيه راديو كبير زي البوفيه يقعدوا الناس

يسمعوا الأخبار ايام الحرب العالميه الثانية كنا نسمع اخبار من برلين، كان اسم المذيع يونس البحري، ما كان حدا يفهم عليه. بعدها يطفوا الراديو ويسمعوا لتفسير واحد اسمه فهد شريح الشاعر كانت شغلته انه يفسر للناس الأخبار بعد ما يفهموا الأخبار يطلبوا الشاي والقهوه. وقتها كان أخبار الشرق الأدنى وأخبار مصر وفي سنة ١٩٤٦- ١٩٤٧ كانت محطة لفلسطين تذيع من رام الله.

وتؤكد **وفية ابوحسان** (١٩٢٨) وتقول:

ايامات فلسطين كان في جريدة اسمها جريدة فلسطين، بس مش كل الناس كانت تقرأ.
عند دار السايس اليوم كان في قهوه، كانت عباره عن غرفة وحده وامامها ساحة باطون بناها رشيد إبن عمّي فهد وسمّوها على اسمه، وكان في واحد اسمه محمّد سليم الصّالح بكتب وبقرأ ولسانه طليق، الجرايد كانوا يجيبوها من عكا وحيفا بالباصات، وبس تيجي جريدة يجو كل الرجال ويفتحو الجرايد وهو يقرأ وهيك الناس تسمع اخبار.

كوسا ليّا كوسا ليّا غيّروا اسمك عليّا

تروي لنا **غوسطه دكور** (١٩٣٠) ضاحكة:

بكل ترشيحا كان في تكسي واحدة، بس كان في باصات.. مثلا الباص لازم يمشي على الساعه ثمانية واذا كان في زعيم بدّو يروح فيه، تستنى الناس للعشره وما حدا يسترجي يحكي لحتى ييجي الزّعيم او المختار.
بترشيحا كان في شركة باصات لنعيم مسعود، وهو كان شوفير.. وكان في كمان شوفير أسمه محمّد الدقّاق كان دمُّه خفيف، بتذكر مره كان سايق الباص من عكّا لنهريّا لترشيحا ولفسّوطة، كان معه واحد من فسّوطه، لما وصله على فسوطه صار الزلمه بدّو يعزموا على العشاء .. قاللو الشوفير بدّي أروّح صارت الدنيا ليل.. قاللو بدّي أطعميك أكله ما في أطيب منها أسمها كوسا لَيّا.. حطّو الاكلة على الطاولة واللا هي كبّه حيلة اللي مزقلطه بعدس.. قاللو شو هاي الاكلة، قاللوا ذوقها ما اطيبها بتحرق.. ومن فسّوطه لترشيحا وهو يقول: كوسا ليّا وكوسا ليّا غيّرو اسمك عليّا، وبترشيحا كبّة حيلة وبفسّوطه كوسا ليّا..

الالعاب والبرامج الترفيهية

حدثني عن هذا **صفوة يوسف عوده** (١٩٣١)

واحنا صغار كنا نلعب بطابة (كرة) من قماش، أمي كانت تصنعها، كنا نلعب في ساحة الكنيسة فوتبول لما صرنا في الصف السادس أو السابع، ممنوع البنات والاولاد يلعبوا مع بعض، مجتمعنا كان تقليدي ومحافظ، الواحد كان يشوف بس أخته .
ما كان في مسارح ونوادي بس كانوا يمارسوا التمثيل، أبو جريس موسى لما كان شاب صغير مثّل رواية صلاح الدين، في سنة ١٩٤٥ مثّل رواية تاريخية عن قصة أولاد الرشيد لما اختلفوا على زمن العباسيين .
ما كان في نوادي رياضية ولا برامج رياضية كان في مباريات رياضية بين المدارس، في سنة ١٩٤٥

حسين حسن هواري أخد الجائزه الاولى واسمها جائزة الميل يعني ١٦٠٠ م كانت المباراة في عكا ويومها ترشيحا غلبت وربحت الكاس من صفد لعكا.

ترشيحا يا ركن الجبل ومزيّنة برجالها

اما عن روعة العرس في ترشيحا فحدثتني **غوسطه دكور** (١٩٣٠)

لمّا كنّا صغار ما كنّا نلبس بس لمّا كبرنا كل الملابس كان خياطة، كان عنّا دكانتين، يشتروا شقف ويخيطوا...حتى العروس كانت تخيّط كل جهازها.

الرّجال أكثر يلبسوا اللباس العربي أو "أونباز".. بعدين صاروا يلبسوا بناطلين.

الاعراس المسلمه ما كانت تفرق عن الاعراس ألمسيحييه، كلهم دُبكّه وزقفة، بس كان الفرق الوحيد كنيسة وشيخ.. كانوا يقعدو جمعه قبل العرس، يعجنو ويخبزو، وكل البلد تشارك .. كان في نسوان صوتها حلو تصير تغني، مثل أم جورج وأم موسى صبحي اللي كانت تدق عود وتغنّي ولمّا تيجي يقولو إجت لميا.... عند الإسلام كانت وحدة يقولولها أم مصباح كانت تسحج وراء العريس وتغنّي.. كان الرجال يمشوا من قدّام والنسوان وراء. كانت الاغاني تختلف من بلد لبلد، مثلا بترشيحا يغنوا: ترشيحا يا ركن الجبل ومزيّنة برجالها واللي يحارينا نحاربه وبالسيف نقطع شاربه

البنات كانت تتزوّج وهي صغيره يعني من جيل ١٥-٢٠، يعني اللي بتصير فوق ال٢٠ يقولو هاي كبرت.. أمي بنت ١٥ سنة كانت مخلفي أخوي.. العروس اللي جاي من السّاحل وطالعة للشرق توقف بترشيحا، كانت ترشيحا هيّي عروس الجليل والقرى كلها أو ركن الجبل يقولولها.

عن الانتداب وثوره ٣٦

حدثتنا **سعاد حداد** (١٩٣١)من مخزون ذكرياتها:

شكل الانجليز كان حلو، كانوا يلبسو اواعي حلوه... الانجليز خربوا الدنيا.. سلموا هاي البلاد.. والدول العربية غبية وباعونا... قبل الاحتلال كان في قيادة تقاوم الانجليز عشان بدهم يسلمو البلاد لليهود. وكان ابوي يعمللهم اكل، ونروح انا وكمان بنات نبعتلهم اكل ومي، كانوا قاعدين بالمحجر، انا بتذكر انه عملت امي مرّه طنجرة كوسا وحطوها على الصدر وحطتلي حطة بيضاء وعقدت الصدر ورحت انا وكمان تنتين حاملين ماء عشان نبعت الاكل للقيادة. القيادة كانت مخباي بالمحجر وما كانوا يقابلوا ناس، كانو يتخبو بصخور كبيره. يطلع واحد وياخد الاكل وبعدها نروح... الثوار ما كانوا يسمحو لحدا يشوفهم... كل القرى العربية كان فيها ثوار بس بترشيحا كان المركز.

ويضيف **ميخائيل حداد** (١٩٢٦) قائلاً:

بال ٣٦ كنا اولاد بالمدرسه، بتذكر النشيد الوطني اللي كنا نغنيه "بلاد العرب اوطاني، من الشام لبغدان، ومن نجد الى يمن الى مصر فتطوان"، وكنا بالمدرسة نطلع مظاهرات، مره تظاهرنا وين مركز البوليس ومره عند دائره القائمقام، هاي المظاهرات عملناها ضد وعد بلفور.

حتى بتذكر مره ما كان في اتصال بالتلفونات، وكان الجيش الانجليزي يحرك قطعه قماش بايده عشان تشوفه الطيارات، مره واحنا طلاب، طلعنا على جبل الجاهد وصرنا نلوّح بمحارم بيض، اجا الطيار وصار يطخ علينا بس ما صابنا.

ترشيحا كان فيها ثوار، رئيس الثوار اسمه احمد علي ابراهيم، كان الثوار يسبقوا للجيش الانجليزي ويخربوا الشوارع اللي يفوتو فيها الانجليز. مره مسكوا جندي انجليزي وجابوه على ترشيحا، كان اسمه جيمس، مسكوه ورموه بالمي.

ومن ذكريات الانتداب حدثتني **غوسطه دكور** (١٩٣٠):

كان عنّا كرم تين وكانت ستّي أم أبوي تعمل عريشه وتنام فوق هيّي وإخوتي الصغار عشان يحموا التين من السرقه، أبوي كان ينام بكرم

التفّاح تحت وستّي تنام بكرم التين..
بثورة ال٣٦ كنت طفلة صغيرة، طلعت عند ستّي بأيام التين وأخذتلها زوّاده، وطلبت مني انه ابقى بالارض هون عشان بدها تنزل تمللي مي من العين تحت... نزلت تمللي مي واللا طيّارتين قربوا على الارض وصاروا يطخّو.. صرت ارجف من الخوف، أطلع على التينة وأسقط من خوفي، الطيار شافني من الطيّاره وحرك بأيده، بعدها وقع الفشك اللي كان يطخ فيه ع الأرض، ولما راحت الطيارة نزلت عن الشجرة وصرت الم الفشك.
بعدين إجت ستّي تصرخ من تحت، وتقول شو صار فيكي يا ستّي، وانا من الخوف مش قادري أحكي، كنت أرجف وحسّيت إنّو شعر راسي واقف كأنه شوك بس أمسك شعري ينزل.. إجا أخوي جميل بعد ما انتهت القصه وركّبني على ظهره وما كنت واعي بالمرّة، جميل كان أكبر منّي ب١٢ سنة، بعدها جابوني ع البلد وأخدوني عند واحد طمرجي حلقلي شعري وصار يحطيلي دواء على شعري.. هاي الرعبة ما بنساها، هاي كانت على زمان الثورة..
كان الانجليز لما ييجو على البلد تصير الناس تقول "غيّمت يا شباب"، وتصير الناس والثوار تتخبّا، واللي عنده برودي يخبّيها، ترشيحا كان فيها ثوار من اهل البلد وكمان من بلاد تاني.
الانجليز كانوا يأمروا كل الرجال تنزل على البركه تحت، وين الملعب اليوم بأوّل ترشيحا، هاي البركة نشّفتها إسرائيل.
كانت الرجال تنزل تحت ويضلّوا هناك كل النهار، بمنعوهم يطلعو ويوكلو ويشربو... بتذكّر مرّة أبو سامي بشارة دعسوله على إيده وكسروله إيّاها وهنّي يدفشو عند البوّابة، عشان يسألوا إذا في ثوّار واللا لأ... كان يكون معهم أسماء عن الثوار لانه كان في عرب يعطوا أسماء... كان الانجليز يجيبو واحد عربي يقعد على الدبّابة ويصير يقول هذا مع الثوّار وهذا لا... بتذكر كان إسمه رباح العوض من المزرعة.. واللي بشكّو فيه كانوا يحبسوه وبعدين يطلعوه... كمان كانوا يدخلوا على البيوت ويصيروا يخربوا ويحرقوا ..
لمّا اجا قرار التقسيم صار في إضراب بفلسطين، كانوا يعلّقوا أعلام فلسطين على الكنيسة والمدرسة ويطخّو لانه ما بدهم التقسيم.. كان كل ليلة واحد من أهل البلد يطلع يحرس واذا ما بدّو يعطي لغيره.. لمّا صارت معركة الكابري، كان الثوار يضبّو أكل من البيوت، بتذكّر كان احد الشعانين عنّا وصاروا يجمعوا خبز وأكل من الناس.
كنت اسمع واحنا صغار عن ناس كانوا يتهموها بالخيانة، كانوا يجيبوهم من عكا ومن حيفا على ترشيحا، ويحبسوهن بالدّبشه.. يحطّوهم بالبير ويصيروا ينزلولهم الأكل.. في واحد من عكا دخل من تحت دارنا وصار ينتق دم، قالوا هذا عشان كان محبوس.. الثوّار من ترشيحا هنّي اللي كانو يحبسوهم.. بتذكّر مرّه إتّهموا واحد أسمه ركاد الجشّي إنّو بدّو يبيع أرضو لليهود، وأخذوه وقتلوه..

المشنقة

عن المشنقه حدثني **ميخائيل حداد** (١٩٢٦) قائلا:
بترشيحا كان في مشنقه، اللي عملها جيش الانقاذ وين اليوم موجود البنك العربي، مره جابوا واحد اسمه فرج ببيع جرايد من كفرياسيف، اتهموه انه عم بشتغل مع اليهود وشنقوا كمان ٢ بدو جابوهم على البلد وشنقوهم بالليل.
كان مقر جيش الانقاذ وين كانت البركه ،هالجيش ما كان يعمل إشي، كان بس يوكل ويشرب ويعطي ملابسة للناس حتى يغسلوهم..

دير ياسين

حدثني **انيس بشارة** (١٩٢٢)

قبل ما قصفوا ترشيحا بدينا نحس بالخطر لمّا دخل اليهود على سعسع، وصرنا نسمع صوت الانفجارات لأنّه سعسع كانت عالية... وصاروا يقولوا راحت سعسع باللي فيها، حوالي ٤٨ واحد مات، ولما صاروا يسمعوا عن القتل وعن مذبحه دير ياسين، وصارت الناس تيجي تتخبا بترشيحا، ويقولوا اجو اليهود... اجو اليهود...،

كثير لاجئين اجو على ترشيحا، من الكابري وسحماتا وعكا وصفد.. مثلا بالكابري لمّا قصفوا دار سرحان، كل اهل الكابري إجو عنا، الغني منهم هرب والفقراء اجو وتخبوا بالجامع، وصارت الناس تجيب اكل وطحين عشان يطعموهم.

احتلال القرية

حدثتنا **غوسطه دكور** (١٩٣٠) عن احتلال القرية:

دخل اليهود بالاول على معليا وبعدين اجوا على ترشيحا، لما دخلوا على ترشيحا بسياراتهم كانت اغلب البلد فاضية، لانه قبل هيك كان في غارات وقصف جوي على البلد.

لمّا قصفوا ترشيحا، ضربوا على الجامع قنبلة ومات حوالي ١٨ واحد منهم...طلبوا من أبوي يجي على الجامع عشان يدفن الجثث قبل ما تطلع الريحة، راح ابوي وكام واحد وصاروا يحفروا جوَر بالجامع ودفنوهم...

جيش الانقاذ هرب من ترشيحا من الساعة ثماني الصبح.. بتذكر كنت قاعدي أنا وأبوي عم نشرب قهوه، صار جيش الانقاذ يمشي جنب البيت، قاللهم ابوي شو في يا عمّي؟، ما ردّوا... قالهم "روحو الله لا يبارك لكم".. ساعتها قال أبوي خلص خربت.. ثاني يوم اجت الطيارات وضربت ترشيحا...

لمّا انسحب جيش الانقاذ، إجا اليهود ثاني يوم على المجاهد، كان في واحدة روسية اسمها ديبي متزوجه أبو إياد، صارت الناس تقول انه الجيش الروسي احتل ترشيحا ونادوا على لديبي عشان تحكي معهم.

لما طلعنا من ترشيحا ما كنّا واعيين لإشي، لمّا صارت اول غاره على البلد على الساعة ٥ الصبح، كنت أنا قايمه عشان أعجن شويّة عجين لحتى نوخذ خبز معنا، وأبوي قاعد بشرب قهوة... ما حسينا واللا فات عنا أبو محمود الهوّاري... يركض ويصيّح ويقول بيتنا راح.. طلعوا يشوفوا شو صار وأنا لحقتهم.. كان إله أخت اسمها فوزيّة كانت بصفّي... هيّ أوّل وحدة طلّعوها بس ما كانت محروقة، بس لمّا طلّعوا زوجه كامل وإبنه كانوا محروقين.. مات كثير ناس بهاي الغاره، حوالي ١٨... في بنت عمرها ١٣ سنة كانت حامل، نطّت من الشبّاك، وإجو لفّوها بحرام وحمّلوها..ما لحقوا يدفنوا كل الجثث لانه اجت كمان غارة وحطوهم بعقد... انا كتير شفت بهاي الحرب... فاطمة الهواري أكلت هوايتين وبالتنتين سلمت، أوّل ضربة إجت بظهرها وأخدوها على بنت جبيل وصحّت، وتاني ضربة كانت تحت الرّدم، كنا نسمعها تقول اللي عم بقيم الرّدم أنا تحت شوي شوي.

لما اجت الغارة الثانية احنا كنا عند مرج سحماتا، في ناس ماتت وهم بسحماتا وهم هربانين هناك كان في واد منشّف، ضربت الطيّارة هناك وتخبّينا تحت الزيتون، كان عمي يقلنا حطّوا الزيتون بفمكو(كان الزتون صار أسود) بتلاقوا ريقكم فايض وما بتعطشو... وضلينا ماشيين لحتى وصلنا عند أختي على البقيعه.. اليهود كانو يقصفوا عشوائي.. الناس كانت تموت عالطريق.. إخوتي هربوا على لبنان، الشباب كانت تروح على لبنان أكثر..

في وحدة، بعدها عايشي لليوم، زوجه رفعات اليوم، هاي كانت هي وزوجها واولادها الثلاثة لما قصفوا، هم ماتوا وهي نجيت.. جابوها وحمّلوها، وقتها ما كانت تقدر تمشي، بس مع الوقت صحّت وتزوّجت رفعات وصار عندها اليوم اولاد .

احنا تحت الردم طلعونا... احنا تحت الردم طلعونا

روت لنا **سعاد حداد** (١٩٣١)

بترشيحا ماتوا ناس، لما قصفوا البيوت كانت النسوان تنادي احنا تحت الردم طلعونا... احنا تحت الردم طلعونا... لما الناس ماتت تحت الردم وما لاقت حدا يقيمها طلعت الناس... خافت وطلعت...

الجرحى ولا حدا عالجها..اللي قدر يطلع وهو مجروح طلع.. اللي ماتوا تحت الردم كانوا يحكوا.. الطيارات صارت تضرب والناس خافت.. احنا ما شفنا اليهود الطيارات هي اللي هججتنا.

احنا هربنا بعد اول غاره على ترشيحا، لما قررنا نطلع كان عندي جهاز كبير، ومش عارفي شو

بدي اخذ معي، بالاخر ما اخذنا اشي، اهم اشي نسلم بروحنا، امي عملتلنا اكل، اخذت معها كيس لبنه ومرطبان الجبنة حطته بكيس، واخذت زعتر وخبز، واحنا حملنا شراشف ومخدات، البلد كلها طلعت.
لما طلعنا اللي كان يدير باله على الاطفال بس النسوان، الزلمي ما كان يعمل اشي، المرا تقوم بمهمه البيت اكثر من طاقتها، يوم بعد يوم تعجن وتخبز وتغسل على ايدها... لما رحلنا ورحنا على البقيعه ورحنا عند ناس، راح ابوي جاب لحمه وقطعناها على مذرايه من خشب، المذراي هي اصابع خشب كانوا يذرّوا فيها القمح وامي قطّعت اللحمه عليها.
تعبنا كتير..
جوزي كان يشتغل بسكه الحديد بقسم الهندسه بحيفا، ولما كان ييجي عنا كان يقلي جهزت الدار بحيفا عشان نسكن بحيفا ولما صار الاحتلال راح كل اشي راحت الدار بحيفا وراحت الدكانه اللي كان فاتحها وراح كل اشي.

العودة تسللاً

تحدثنا **غوسطه دكور** (١٩٣٠) عن العوده وتقول:
بعد ٣ أيّام صاروا ينادوا بالبقيعة "كل الأغراب تطلع من البقيعة ما بدنا نشوف حدا غريب هون واللي ببقى الجيش الإسرائيلي راح يلقي القبض عليه"... رحنا يومها وقعدنا بالكنيسة بالبقيعه، كان بيت اختي قريب على الكنيسة، وكانت تطبخ وتجيب الأكل، كنّا ايامها كتار..
بعد ١٣ يوم اجا يهودي أسمه يوسف الزيناتي، نادى على اختي، طلع زوجها وقاللو اليهودي: يا ابو فارس عندك زوجة المختار اللي بترشيحا، قاللو آه، قاللو أعطيها هذا المكتوب.. طلع انه ابوي بعت عشان نرجع ع ترشيحا. حملنا شويّة غيارات، ورجعنا ع ترشيحا...
لمّا رجعنا من البقيعه على ترشيحا كانت البلد خربانه، كانت الجثث بعدها بالأرض والكلاب توكل فيهم.. البلد كانت فاضي مع إنّو كان في ختياريّه كثير اللي بقيوا بس ما كانوا يحكو معهم لأنّه بعرفو انه راح يموتوا عن قريب،

بس لمّا ييجي شاب مثلاً يمسكوه.. إحنا طلعنا قبل ما يدخلوا اليهود ورجعنا وكانوا بعدهم بترشيحا ... الناس اللي كانت ترجع من لبنان كانوا يمسكوهم ويعملوا معهم تحقيق مثلا فخري بشارة وأخوه...

وعن عودة **سعاد حداد** (١٩٣١)

ستي ام امي من الختياريه اللي بقيو بترشيحا، وكانت تيجي تحامي على بيت ابنها وبنتها، وحكت انه فاتت على البيت وشافت البيت مكسر، هي ما طلعت لانه ما قدرت... ختياره.
في الي اخ اسمه صبحي وكان مثل النمر، كان عمره ١٠سنين، قال لامي بدي اروح ع ترشيحا اشوف البيت، قالتله امي اسا بقتلوك اليهود، ما رد عليها وراح على البيت وشاف ستي، ولما رجع على البقيعه قال لامي ارجعوا ع ترشيحا.
اخوي صبحي قال لامي بتقولك ستي ناس كتير رجعوا وقاعدين بالكنيسه، بعد شي شهر رجعنا... رجعنا تهريب... تسللنا بالعتمه لانه بالليل ما كان يكون يهود.. كل البلد تسللت بهاي الطريقه، واحد يقول للثاني وهيك رجعت الناس...
اخوي لما كان يروح يزور ترشيحا ويرجع على البقيعه كان يقول لابوي الدكانه مسروقه... بيتنا انسرق...

وتضيف **المعلمه وفية** (١٩٢٨) عن رحيلهم الى يركا ومعاناة الحكم العسكري:

اليهود ركزّوا على ترشيحا لأنّه اهل البلد بقيوا فيها واجا عليها كتير لاجئين.. ما حسّت الناس إلا وجيش الإنقاذ انسحب من البلد وسقطت البلد. احنا نمنا تحت الزيتون ليلة، وصارت الناس تركض للشمال اللي يروح على لبنان واللي اله اصحاب يروح يلتجئ عندهم. إحنا كان عنّا صاحب اسمه الشيخ مرزوق ابن عدّي زعيم الطائفة الدرزيّة بيركا، ورحنا مشي على يركا، ما اخذنا معنا ولا اشي. بالطريق كانوا يقصفو علينا... بعد ما وصلنا سكنا عند الجماعة

وصرنا نزرع دخّان لحتى نعيش، قعدنا حوالي ٤ سنين ... صار اليهود يعملو إحصاء عشان يفتحو مدارس وبال ٥٠ سجلت انه انا خلصت صف ثامن وعيّنوني معلمة بيركا ... بال ١٩٥٢ رجعنا لترشيحا، ما كان ينفع نرجع بعد شهر ولا شهرين لأنّه في حكم عسكري وإحنا رجعنا بطريقة رسميّة، الشيخ مرزوق توسّطلنا مع الحاكم العسكري بكفر ياسيف واعطانا تصريح ورجعنا ... بهاي الفترة كان أهلي ييجو على ترشيحا يتفقّدوا البلاد والبيوت ويتفقّدوا مين بقي ومين راح وهيك .

وقت ما رجعنا البلد كانت فاضي، صارت الناس ترجع شوي شوي وتتجمع .. سمعت انه حتّى إللي من كفر سميع إجو سكنوا بترشيحا... لمّا رجعنا ما كان بيتنا كان كلّو مهدوم وكان اللي ساكنين حوالينا يهود رومانية وما كنا نعرف عبري.. يعني كانت خرابه.

عانينا كتير بالحكم العسكري، ممنوع تنزلي، ممنوع تسافري ، إن رحت بدون تصريح يطلعو على الباص ويفتشوا وياخذونا للحاكم العسكري وإهانات وبهدلة..

ام ركاد تعيد شباب ترشيحا (غوسطه)

وعن عودة الشباب من لبنان حدثتني **غوسطه دكور** (١٩٣٠)

عائلتني كانت مكونة من ٥ اولاد و٨ بنات.. بال٤٨ كنّا كلنا مع بعض بس لمّا هربنا.. كانت الشّباب تخاف، فهربوا اخوتي على لبنان..هذا قبل ما يعملوا القسايم، بعدين راحت خالتي مع واحده اسمها إم ركاد وجابتهم بليلة واحده، عملولهم تحقيق وبعدين اعطوهم القسايم..

هاي ام ركاد كانت تروح على لبنان تجيب رز وسكّر وعرق تهريب وعاشت من ورا هالشغلة، وكانت توخد مصاري وتروح تجيب الشباب من لبنان... كثير ناس كانت تموت من الألغام.. كانت النسوان هي اللي تطلع ع لبنان وتجيب الشباب، كانوا يروحو مشي من فسوطه لرميش.. ما كانو يبعتو الرجال لانه يخافو يقتلوهم..

توزيع الهويات

حدثني عن هذا **ميخائيل حداد** (١٩٢٦)

اهل ترشيحا ما قدموا الاوراق والهويات للحاكم العسكري بس لحتى رجعوا قسم من اهل ترشيحا من لبنان. المسيحيين اللي رجعوا أكثر من الاسلام، بس في كم بيت مسلمين رجعوا... كانت الاشاعات تقول إنّو الجيش بقتل الإسلام. اجو اليهود على الكنسية وصاروا يعمللولنا هويات، اول مره اجو واخذوا اسماء الناس اللي بقيت وثاني مره جابوا هويات.

دخول الرومانية الى ترشيحا

حدثنا عن هذا **انيس بشارة** (١٩٢٢)

أوّل ما فات الرومانية على البلد كانوا يطلعو شخص من داره ويسكنوهم محله.

بحارتنا ما كان في رومانية بس بحارة الدكاوري طلّعوهم كلّهم وأعطوها للرومانيّه وحاصرو اهل البلد بمنطقه وحده، كان ممنوع نكون قراب على.. الرومانية.

دار فارس مصطفى عملوها مدرسة لليهود... لما طلعو اليهود باعوا دورهم، احنا اشترينا دار بحارة الدكاوري.. وكان الكنيس جنبنا، صاروا وقتها ييجو اليهود على بيتنا وطبلوا منا نفوت نضوي ونطفي الكهرباء بالكنيس.. لانه أيام الجمعه والسبت ممنوع يضوا الكهرباء.

الرومانية طلعوا من ترشيحا لمّا بنوا الهم المستوطنات، اهل ترشيحا هنّي اللي اشتغلوا بالبناء، الناس بدها تعيش بعد ما اخذولها كل رزقها واراضيها.. طبعا الموشاف اليهودي كان على اراضينا، مثلا كرم التفاح وارض الزتون تبعنا بنوا عليه جزء من الموشاف، عرضوا على ابوي يبيع او يبادل ولما رفض صادروا منه الارض.. في مختارين الي مضوا على مبادلة اراضي البلد وهيك انجبر ابوي يمضي كمان.

وتؤكد لنا **سعاد حداد** (١٩٣١) وتقول:

لما رجعنا جابولنا رومانية من اوروبا.. واحتلوا الدور اللي اصاحبها تركوها.. المسيحين تجمعوا بمنطقه وحده.. هذا الشعب اللي اجا ما كان يعرف اشي، كان في وحده اسمها مالكه كانت ساكني جنبنا، خلفت بنت سمتها فريدا وانا خلفت ولد وسميته جورج.. وكانت هي وجوزها دايما يتخانقوا... كل يوم يكسرلها اشي بالبيت.. وتيجي لعنا عشان نساعدها.. وتعلمت عربي منيح مثلنا.

في ناس رجعت على بيوتها ولاقت الرومانيه ببيوتهم، مثلا دار معين رجعوا ولاقوا الرومانية ببيوتهم... ما كانوا يعملوا مشاكل، كنا مزعوجين منهم، ضحكوا عليهم وقالولهم هاي البلاد فيها ذهب بس تعالوا...

أيار١٩٤٩/ استيطان الرومان في ترشيحا

אנחות מהעבר / **חוסני אלסאלח**

עוברים בזכרוני
זכרונות מהעבר
ימים בהם היינו
והחיים היו בעיניי יפים
ימים בהם היינו
והפרחים משכו את מבטו של העובר לידם
והבלבלים צייצו בשעות הבוקר
בין פרחי התפוז
ברוח הבשומה
שם יפקח הישנוני את עיניו למנגינה קסומה
גבעותיה היו גן משחקי
בנעורי
הטבע הציג בין גבעותיו את כלת שירי
נשבע לתרשיחא אליה נמשכות מחשבותי
אשמור לך בדמי חיות
ואת רגשותי

(המשורר חי בגלות)

עדויות

(כל העדויות נגבו בתרשיחא בשנת 2006)

תרשיחא "כלת הגליל"
סיפר לי **ספּווּת יוסף עודה** (1931)

מספר תושבי תרשיחא לפני שנת 1948 היה כאר־בעת אלפים איש. כשאלכאברי נפלה, ברחו תושבי אלע'אבסיה, אם אלפרג' ואלנהר ובאו לכאן, ומספר התושבים בתרשיחא נהיה בערך 5000 איש.
תרשיחא שייכת מבחינה מנהלית למחוז עכו, והיה בה קאימקאם בשם בּדְר בֵּיְּכּ פאהום, והוא שחתם על תעודת הזהות המנדאטורית שלי בשנת 1946.
תרשיחא היתה מרכז מסחרי חשוב, במיוחד בזכות מיקומה בין עכו וצפת. היות והיתה מרכז הגליל, היא כונתה "כלת הגליל". העיירה היתה מרכז לבעלי מל־אכה, נגרים, מסגרים ומכונאים. מי שרצה לתקן פרי־מוס או לוקס (מנורת נפט) היה בא לתרשיחא. אנשים היו באים ברגל...
כל יום חמישי היה בתרשיחא שוק גדול, שהיו באים לקנות בו אנשים מבינת ג'ביל והכפרים שלידה. היו מגיעים סוחרים מירדן למכור גמלים, ובדים, ותבואה וכיוצא בכך.
אבי, זכרונו לברכה, היה סוחר משנת 1917 ועד שנת 1972 היתה לו מכולת וחנות בשמים

חיי בית הספר
זכרונות מספסל הלימודים סיפרה לנו **גוסטא דקוור – אם מוריס** (1930)

היו אצלנו בתרשיחא שני בתי ספר. בית ספר לבנות ובית ספר לבנים. אסור היה לבנות ולבנים להפגש. בית הספר לבנים היה עד כיתה ז' ולבנות עד כתה ו'... כל שתי כיתות למדו ביחד, למשל כתה ה' וד' ביחד, חברתי למדה בתרשיחא ואחר כך העביר אותה אביה עבד אלג'שי לעכו כדי שתמשיך את לימודיה, לא היו לו ילדים מלבדה ורצה שתלמד. הוא היה עשיר... בבית הספר לבנות היו רק מורות, לא היו מורים... מורה בשם נסרה היתה המנהלת, היתה עבלה עזאם מעכו, מורה בשם מנוור, היו בערך 5 מורות... המורה הראשונה מתרשיחא היתה ביתו של עלי אבו חמידי, שמה היה עליא, כשסיימה את לימודיה ערכו מסיבה גדולה... בתרשיחא היו יותר מורים ממורות, מתרשי־חא לימדו אדיב מסעוד וסאמי בשארה... את אלה אני זוכרת, אך היו יותר מורים מבחוץ... למשל המורה לאנגלית כרם חביב מאלראמה, והמורה אסכנדר מא־לח'ליל (חברון) שגר בכפר כי לא היתה לו מכונית. כל מורה שהעבירו אותו מתרשיחא היה בוכה, הם היו כל כך מרוצים אצלנו... לפני הכיבוש בתקופה קצרה בא הארכיבישוף חכים ופתח בית ספר לבנות הנוצרים. מרבית הבנות הנוצריות עזבו את בית הספר ועברו לבית הספר של הארכיבישוף, אני וחברתי רשדיה נשארנו הנוצריות היחידות בכיתה. אני הייתי אור־תודוקסית ורשדיה קתולית, סרבנו ללכת לבית הספר השני. אחרי שנה בית הספר של הארכיבישוף נסגר והבנות עזבו את הלימודים.
למדתי עד כיתה ו'. אם היו בזמננו בתי ספר, היינו ממשיכים ללמוד. אני וילדה בשם רסמיה אבו ח'ריבי תמיד התחרינו על המקום הראשון בכיתה. התעודה האחרונה שלי היתה הראשונה בכיתה והמורה תמיד שבחה אותי וכתבה לי חכמה, ילדה חושבת, אני מב־רכת אותך..

סעאד אליאס חדאד (1931) דקלמה לנו את אחד השירים שלמדו בבית הספר:

פלסטין אל תתעצבי, את כעבת הדתות
גברים לוחמים ואמיצים שומרים על גבולותיך
ועדת החקירה, בדו"ח שלך חסרים נתונים
הוא גרם לתסיסה בין כל אנשי ארצות המזרח
תשובתנו לאמריקה - איננו תוקפנים
אפילו את בריטניה "ידידת המזרח" אנו מכנים
החאג' (אמין אלחסיני) בעל המעלות והמילה הסופית
הוא המופתי של ארצי, נקדיש לו את געגועינו
מצרי, תימני, חיג'אזי, ירדני ועראקי
תוניסי, סורי לבנוני ופלסטיני

החקלאות, ותפקיד הנשים בכפר
גוסטא דקוור (1930) ספרה אודות תפקידן של הנ־שים בתחומי היצור והחקלאות:

הנשים הלכו לחורשות, כשהייתי קטנה הייתי הולכת עם אמי, היא היתה חוטבת עצים ואני אוספת את הזרדים. כל יום הנשים הנוצריות היו הולכות לה־ביא עצי הסקה, הנשים המוסלמיות היו מביאות עצי הסקה על חמורים... אבל לנוצריות לא היו חמורים... בכל עבודות הבית השתמשנו בעצי הסקה, חיממנו בעזרתם מים, אפינו, בשלנו, לא היה אז גז ולא שום דבר אחר.

לפני 1948 הייתי כל בוקר הולכת לכרם התאנים ומביאה סל תאנים לאבי. הוא היה אוכל תאנים לפני שהלך לעבודה, אני זוכרת שהוא היה מעיר אותי ואמר לי "יאללה חמודה" היה יודע שאני חרוצה... הייתי מביאה את התאנים עוד לפני השעה 6 בבוקר, הוא היה אוכל תאנים, שותה קפה והולך לעבודה... אח"כ הייתי מתחילה ללוש בצק ולאפות, הייתי בת בערך 15 שנים... ילדי אחי היו קטנים, ואני הייתי אחראית עליהם, הייתי נושאת אותם על הידיים... הייתי הולכת לשדה ולכרם, קוטפת משמש... אבי היה מושיט לי מוט ברזל, ואני הייתי קוטפת דלי של משמש, תולה אותו על המוט ומורידה להם, היינו ממלאים חביות ולוקחים אותן לחיפה..
שבוע אחרי הלידה האשה היתה חוזרת לשדות, עובדת, עודרת את האדמה. היום יש להרבה נשים סרטן השד, אז הנשים היו מניקות ולא היו חולות בכל המחלות האלו...

סועאד חדאד (1931) מאשרת את דבריה של ג'וס־טא דקוור, ומוסיפה:

אמי היתה תמיד מכינה אוכל. לכל האורחים שהיו באים לחנות שלנו היתה מכינה אוכל. היתה לשה, אופה, הנשים היו מכבסות בידיים, בדירה שלנו היו 3 חדרים ושני מטבחים. המטבח העליון שימש לאכסון מזון. לפני הבית היתה רחבת בטון, והבאר היתה למטה. היו בארות מים לשתייה ובורות מים לכביסה, הינו שואבים מים מהבאר. תראי כמה היינו מתעיפות! כל היום היינו שואבות מים ומכבסות, הע־בודה היתה מעייפת, הנשים הפלאחיות עבדו בבית ובחקלאות.

המורה ופיה אבו חסאן (1928) סיפרה לי:

הייתי עובדת בחקלאות, זרענו טבק, בזמן הכיבוש הייתי בת 20 והייתי מאורסת... כל משפחה היתה זורעת טבק, היינו מעשבים את השדות, מלקטים צברים, תאנים, עגבניות מלפפונים, הנשים היו חוט־בות עצי הסקה... הנשים ההרות לא היו עובדות מחוץ לבית. בזמנים ההם לא היו בתי חולים, היו בעיירה שלוש מילדות: אם אחמד אלבדוי, ואם עבדו אלשריח ואם סעדאללה... כל מילדת היתה אחראית ללידות במספר משפחות.

באשר לטיפול בילדים הקטנים, העבודה היתה מת־חלקת בין החמות והאם... אם החמות היתה חזקה, היא היתה הולכת ועובדת בשדה, ואם היתה חלשה, היתה יושבת בבית ומשגיחה על הילדים עד שאמם תחזור מהשדה... מי שלא היתה לה חמות היתה לו־קחת את בנה איתה לשדות, היו פורשים שקים על האדמה, מתחת לעץ ומרדימים שמה את הילדים. הנשים היו עובדות, זורעות טבק וירקות, עוזרות לב־עליהן ועובדות גם בבית... הבית לא היה כמו היום, לכל ילד צלחת, היו חיים חברתיים... המשפחה היתה שמה את האוכל בקערה, כולם התאספו מסביבה ואכ־לו מהקערה... לא בצלחת ובסכו"ם על שולחן. החיים היו יפים, היינו נהנים ומרוצים.

וכן הוסיפה **ופיה אבו חסאן** (1928)
בתרשיחא היתה אגודה ערבית לאומית. יושב הראש שלה היה דודי רבאח. הם היו רושמים את שמות הא־נשים שיכלו לסייע, סיוע חומרי וסיוע בפעילות. זאת היתה אגודה במובנה האמיתי, היו לה סמכויות והכל. היו גם אגודות פילנטרופיות של נשים, אך הן לא היו חזקות, הן קמו בסוף... בתו של כאמל סאלח, אשת ראש העיר, רצתה להקים אגודת הגנה של נשים... היתה מסתובבת עם רובה בכדי להלהיב את האנ־שים.

בתי הקפה

סועאד חדאד (1931) מספרת:
בתרשיחא היו בתי קפה - קפה אלעג'אג' וקפה שפיק. האנשים הלכו לבית הקפה לשתות קפה ולשחק קל־פים. לא כל האנשים נכנסו לשם , המשכילים היו מתאספים בבית קפה מסוים, ומשוחחים על פוליטי־קה.
הנשים, כמובן, לא הלכו לבתי קפה. הן ישבו בבית ודיברו על המצב, ואיך נתנגד ליהודים. הנשים אספו אבנים ובקבוקי זכוכית על המרפסות, כדי לזרוק אותם על היהודים כשהם יבואו.

ספוַות יוסף עודה (1931) סיפר:

היה בית הקפה של הזקנים - בית קפה אבו שריף. אנשים מעל גיל 60 היו יושבים בבית הקפה הזה. הם שחקו קלפים, שתו קפה ותה ושוחחו. מתחת לבית הקפה של עלי חמוד היה מוסך. היו מביאים

אליו רקדנית מנהריה, והצעירים היו הולכים לשם. אני הייתי הולך עם סבא שלי לבית הקפה. היה שם רדיו גדול כמו מזנון, האנשים היו יושבים ושומעים את חדשות מלחמת העולם השניה. היינו שומעים חדשות מברלין. היה שדרן בשם יונס אלבחרי, שאי אפשר היה להבין אותו. אחרי כן היו מכבים את הרדיו ושומעים הסברים מאדם בשם פהד שריח המשורר, שאהב להסביר את החדשות לאנשים. אחרי שהיו מבינים את החדשות, היו מזמינים תה וקפה. בת־קופה ההיא היתה תחנה בשם "חדשות המזרח הק־רוב" ו"חדשות מצרים" ובשנים 1946 - 1947 היתה תחנת שידור פלסטינית ששדרה מראמאללה.

ופיה אבו חסאן (1928) מאשרת את דבריו ומס־פרת:
בימי פלסטין היה עיתון בשם עיתון פלסטין, אך לא כל האנשים ידעו לקרוא. במקום שהיום גרה משפחת אלסאיס היה בית קפה, חדר אחד ומולו רחבת בטון שרשיד, בנו של דודי פהד, בנה. כינו את בית הקפה הזה על שמו. היה אדם בשם מוחמד סלים אלסאלח, שידע לקרוא ולכתוב ברהיטות. את העיתונים היו מביאים מחיפה ועכו באוטובוס, וכשהגיע העיתון, כל הגברים היו מתאספים, והוא היה מקריא אותם וכך האנשים שמעו את החדשות.

"כוסא ליא כוסא ליא" שינו את שמך
גוסטא דקוור (1930) מספרת והיא צוחקת:

בכל תרשיחא היתה מונית אחת, ועברו בה אוטובו־סים. האוטובוס היה עוזב בשעה 8:00, אבל אם אדם חשוב היה צריך לנסוע, היינו מחכים אפילו עד שעה 10 ואף אחד לא היה מעז לדבר עד שהחשוב היה מגיע... כשאני אומרת "אדם חשוב" אני מתכוונת למוכתארים או מנהיגים.
בתרשיחא היתה חברת אוטובוסים של נעים מסעוד. הוא היה נהג. והיה נהג נוסף בשם מחמד אלדקאק, שהיה מצחיקן. אני זוכרת פעם הוא נהג את האו־טובוס מעכו לנהריה לתרשיחא ולפסוטה, והיה איתו נוסע מפסוטה. כשהביא אותו לפסוטה הנוסע הזמין אותו לארוחת ערב... אמר לו הנהג: אני רוצה ללכת, כבר לילה... אמר לו: אני רוצה לתת לך לטעום מאכל שאין טעים כמוהו, שמו כוסא ליא... הביאו את האוכל - והנה זו קובה... אמר הנהג "מה זה המאכל הזה?" אמר לו בעל הבית: תטעם את זה, זה טעים, חריף... וכל הדרך מפסוטה לתרשיחא היה הנהג שר (במנ־גינה של שיר עממי): "כוסא ליא, כוסא ליא / שינו את שמך / בתרשיחא קוראים לך קובה / ובפסוטה כוסא ליא..."

המשחקים ודרכי הבילוי
ספוַות יוסף עודה (1931) סיפר
כשהיינו קטנים היינו משחקים בכדור מבד, אמי עשתה לנו כדור. היינו משחקים בחצר הכנסייה כדו־רגל. כשהגענו לכתה ו' או ז', אסרו על הבנות לשחק עם הבנים. החברה שלנו היתה שמרנית ומסורתית, והבנות היחידות שראינו היו האחיות שלנו.
לא היו מועדונים או תיאטרון, אבל היו הצגות. אבו ג'ריס מוסא שיחק בהצגת סלאח אלדין כשהיה צעיר, ובשנת 1945 שחק בהצגה לפי רומן היסטורי אודות סיפורם של ילדי אלרשיד שנעלמו בזמן השושלת העבאסית.
לא היו מועדוני ספורט ולא תוכניות ספורט. היו תח־רויות ספורט בין בתי הספר. בשנת 1945 חסין חסן הוארי לקח את הפרס הראשון - פרס המיל שהיה שווה 1600 מיל - התחרות היתה בעכו, ותרשיחא זכתה בגביע האזור שבין עכו לצפת.

תרשיחא עמוד התווך של ההר, מתהדרת בגבריה
על מנהגי החתונה בתרשיחא ספרה **גוסטא דכור** (1930)

כשהיינו קטנות לא היו לנו בגדים חגיגיים, את כל הבגדים היינו תופרים. היו בכפר שתי חנויות, היי־נו קונים בהן בד ותופרים... הכלות היו תופרות את כל הנדוניה שלהן. הגברים היו לובשים את הלבוש הערבי המסורתי או הקונבאז, אח"כ עברו ללבוש מכנסיים.
לא היה הבדל בין החתונות הנוצריות והמוסלמיות. בכולן היו מסיבות ריקודים ודורבקה, רק אלה התחת־נו בכנסייה ואלה בפני השיח'... נשים שקולן היה יפה היו שרות, למשל אם ג'ורג' ואם מוסא סובחי שהיתה מנגנת על עוד ושרה, וכשהיתה באה היו אומרים באה הנחמדה.. אצל המוסלמים היתה אחת, שמה היה אם מסבאח, שהיתה רוקדת ושרה אחרי החתן... הגברים היו הולכים מקדימה והנשים מאחורה. השירים היו שונים מכפר לכפר, למשל בתרשיחא היו שרים

"תרשיחא, עמוד התווך של ההר / מתהדרת בג־בריייך / מי שנלחם בנו נלחם בו /בחרב נקטע את שפמו". הבנות היו מתחתנות בגיל צעיר, בערך בין 15 ־ 20, על רווקה מעל גיל 20 היו אומרים בתולה זקנה... כשאמי היתה בת 15 שנה היא כבר ילדה את אחי... הכלות מאזורי מישור החוף שהיו מתחתנות במזרח היו עוצרות בתרשיחא. תרשיחא היתה כלת הגליל וכל הכפרים מסביב כינו אותה עמוד התווך של ההר.

המנדט ומרד 36

סועאד חדאד (1931) שתפה אותנו בזכרונותיה

צורתם של האנגלים היתה יפה, הם לבשו בגדים יפים... האנגלים הרסו הכל... מסרו את הארץ... המ־דינות הערביות הבורות מכרו אותנו... לפני הכיבוש היתה הנהגה שהתנגדה לאנגלים שרצו למסור את הארץ ליהודים, ואבי היה מכין להם אוכל. הייתי הו־לכת, עם עוד בנות, ומביאה להם אוכל ומים, הם היו מתחבאים במחצבה. אני זוכרת שאמי הכינה להם פעם קישואים, שמה אותם על מגש, כיסתה אותו במטפחת לבנה והלכתי, עם עוד שתי בנות, להביא אוכל להנהגה.
אנשי ההנהגה התחבאו במחצבה ולא נפגשו עם אנשים. הם התחבאו מאחורי סלעים גדולים, אחד מהם היה יוצא ולוקח את האוכל ואז היינו הולכות. המורדים לא הרשו לאף אחד לראות אותם. בכל הכ־פרים הערביים היו מורדים, אך תרשיחא היתה מרכז המרד.

מיכאיל חדאד (1926) מוסיף ואומר:

בשנת 1936 היינו תלמידי בית ספר. אני זוכר את השיר הלאומי שהיינו שרים "ארצות הערבים הן מו־לדתי / מסוריה לבגדאד / מנג'ד לתימן / למצרים ותטואן". היינו יוצאים מבית הספר להפגנות, פעם הפגנו ליד תחנת המשטרה ופעם ליד משרדי המנהל (הקאימקאם), ההפגנות היו נגד הצהרת בלפור. בת־קופה ההיא לא היו טלפונים, והחיילים האנגלים היו מניפים פיסות בד שהחזיקו בידיהם כדי שמטוסים יראו אותם. פעם, כשהיינו תלמידים, יצאנו להר "אל־מג'אהד" ונופפנו במטפחות לבנות. הטייס התחיל לירות עלינו אך לא פגע בנו.

בתרשיחא היו מורדים. מפקד המורדים נקרא אחמד עלי אבראהים. המורדים היו אורבים לצבא הבריטי ומתנגשים ברחובות בחיילים אנגלים. פעם שבו חייל אנגלי והביאו אותו לתרשיחא. שמו היה ג'ימס. תפסו אותו וזרקו אותו למים.

אודות תקופת המנדט ספרה **גוסטא דכור (1930):**

היה לנו כרם תאנים וסבתי, אם אבי, בנתה בו סוכה, היינו ישנים בו היא ואחי הקטנים כדי לשמור על הכרם מגניבות. אבי היה ישן בבוסתן התפוחים למטה וסב־תי בכרם התאנים...
בזמן מרד 1936 הייתי ילדה קטנה, בת אולי 6 שנים... אני לא זוכרת הרבה... אני רק זוכרת מאורע שקרה לי, כשביקרתי את סבתי בכרם והבאתי לה צידה, היא בקשה ממני להשאר בכרם כי היא רצתה ללכת לשאוב מים מהמעיין למטה... היא ירדה למ־עיין, והנה התקרבו שני מטוסים אל אדמתנו והחלו לירות... רעדתי מפחד, טיפסתי על עץ תאנה ונפלתי מרוב פחד. הטייס ראה אותי מהמטוס, הזיז את ידו, ואחר כך נפלו קליעים מהמטוס על האדמה. כשהמ־טוס התרחק ירדתי מהעץ ואספתי את הקליעים.
אחר כך באה סבתי כשהיא זועקת "מה קרא אתך נכדתי" ואני לא יכולתי לדבר מרוב פחד, רעדתי כולי והרגשתי ששערות ראשי סמרו כמו קוצים, והיי־תי צריכה להוריד אותן בכוח... אחרי שכל זה נגמר בא אחי ג'מיל והרכיב אותי על גבו, לא הייתי מודעת בכלל. ג'מיל היה גדול ממני ב-12 שנים. אחר כך לקחו אותי לכפר, והביאו אותי אל מרפא שסיפר את שערי ומרח עליו תרופה... את הפחד הזה לא אשכח, זה קרה בזמן המרד...
כשהאנגלים היו באים לכפר, האנשים היו אומרים, "ח'ברה, השמים מעוננים" והמורדים היו מתחבאים. מי שהיה לו רובה היה מחביא אותו. בתרשיחא היו מורדים מתושבי הכפר וגם מיישובים אחרים.
האנגלים היו מצווים על כל הגברים לרדת לבריכה, איפה שהיום מגרש הכדורגל בכניסה לתרשיחא היתה בריכה, ישראל יבשה אותה...
האנשים היו יורדים למטה ונשארים שם כל היום. לא היו נותנים להם ללכת, לשתות ולאכול... אני זוכרת שפעם מעכו ושברו את היד של אבו סאמי בשארה כשהם דוחפים ליד השער ושואלים האם יש שם מו־רדים...היו להם שמות של מורדים כי היו ערבים שהיו

מוסרים שמות... האנגלים היו מביאים איתם ערבי, מושיבים אותו על הטנק והוא היה מצביע על האנשים ואומר "זה מהמורדים וזה לא"... אני זוכרת אדם בשם רבאח אלעוד' ממזרעה... מי שהיו חושדים בו היו עוצרים אותו ואחר כך משחררים אותו... הם גם היו נכנסים לבתים והורסים ושורפים..

אחרי החלטת החלוקה היתה בפלסטין שביתה, תלו דגלי פלסטין על הכנסייה ועל בית הספר וירו באויר, כי התנגדו לחלוקה. כל לילה היה אחד מבני הכפר הולך לשמור, ומי שלא רצה לשמור שילם לחברו שישמור במקומו. אחרי קרב אלכאברי המורדים היו אוספים אוכל מהבתים, אני זוכרת שהיה יום ראשון של הלולבים והם אספו לחם ואוכל...

כשהייתי קטנה שמעתי שהביאו מעכו ומחיפה אנשים שהואשמו בבגידה וכלאו אותם בכפר. שמו אותם בבאר והורידו להם אוכל לשם. עכואי אחד התחבא מתחת לבית שלנו כשהוא מקיא דם... אמרו שבגלל תנאי הכליאה... המורדים מתרשיחא הם אלה שכלאו אותו... אני זוכרת שפעם האשימו אדם בשם רכאד אלג'שי שהוא רוצה למכור את אדמתו ליהודים, והרגו אותו...

עמוד התליה

מיכאיל חדאד (1926) מספר:

בתרשיחא היה עמוד תליה שהקים "צבא ההצלה". במקום שבו היום נמצא הבנק הערבי. פעם הביאו אדם בשם פרג', מוכר עיתונים מכפר יאסיף, והאשימו אותו שהוא עובד עם היהודים. הוציאו להורג גם שני בדואים, הביאו אותם לעיירה ותלו אותם בלילה.

מרכז צבא ההצלה היה ליד הבריכה. הצבא הזה לא עשה דבר, רק אכלו, שתו ונתנו את הבגדים שלהם לכביסה לתושבי הכפר.

דיר יאסין

סיפר לי **אניס בשארה** (1922)

לפני שהפציצו את תרשיחא התחלנו להרגיש בסכנה. כשהיהודים נכנסו לסעסע, שמענו את קול ההתפוצ־צויות כי סעסע היתה גבוהה... האנשים אמרו "סעסע הלכה" ובערך 48 אנשים מתו. כששמענו על ההרג, ועל טבח דיר יאסין, אנשים התחילו לבוא ולהתחבא בתרשיחא, ולאמר "היהודים באו... היהודים באו..." הרבה פליטים באו לתרשיחא, מאלכאברי, סוחמא־תא, עכו וצפת... למשל, כשהפציצו את בית משפחת סרחאן באלכאברי, כל תושבי אלכאברי באו אלינו. העשירים ברחו והעניים באו והתחבאו במסגד, והאנ־שים הביאו להם אוכל וקמח והאכילו אותם.

כיבוש הכפר

סיפרה **גוסטא דכור** (1930) אודות כיבוש הכפר:

היהודים נכנסו בהתחלה למעליא ואח"כ באו לתרשי־חא. כשנכנסו לתרשיחא במכוניותיהם רוב הכפר היה

ריק, מכיוון שלפני כן הם הפציצו אותו מהאוויר. כשהפציצו את תרשיחא, פגעו במסגד והרגו בערך 18 אנשים... בקשו מאבי שיבוא למסגד כדי לקבור את הגופות לפני שיסריחו, אבי ועוד כמה אנשים חפרו בור במסגד וקברו אותם...
'צבא ההצלה' ברח מתרשיחא בשעה 8:00 בבוקר... אני זוכרת שישבתי עם אבי ושתינו קפה, חיילי 'צבא ההצלה' עברו ליד הבית. אבי אמר להם "לאן, בחורים?" הם לא ענו... אמר להם "לכו, אלוהים לא יברך אתכם" ואז אמר לי "ח'לס, הכל נגמר" למחרת היום באו המטוסים והפציצו את תרשיחא...
למחרת היום בו 'צבא ההצלה' נסוג, באו היהודים מעבר להר אלמג'אהד. היתה בכפר רוסיה אחת בשם דבי, שהיתה נשואה לאבו איאד. האנשים אמרו שהצבא הרוסי כבש את הכפר, וקראו לדבי שתדבר איתם.
כשעזבנו את תרשיחא לא הבננו כלום. בזמן ההפצצה הראשונה על הכפר, בשעה 5 בבוקר, כבר הייתי ערה כי רציתי לאפות לחם לדרך, ואבי ישב ושתה קפה... מבלי שהרגשנו נכנס אבו מחמוד אלהוארי... הוא רץ וצרח ואמר "הבית שלנו הלך..." הם יצאו לראות מה קרה, ואני בעקבותיהם... היתה לו אחות בשם פוזיה... הראשונה שהוציאו אותה, היא לא היתה שרופה, רק כשהוציאה את אשתו של כאמל ובנו הם היו שרופים... הרבה אנשים מתו בהפצצה הזאת, בערך 18,... צעירה אחת בת 13 היתה בהריון, היא קפצה מהחלון, באו, עטפו אותה בשמיכה ולקחו אותה... לא הספיקו לקבור את כל הגופות כי התחילה הפצצה נוספת, ושמו אותם בערימה... ראיתי הרבה זוועות במלחמה הזאת... פאטמה אלהוארי נפגעה פעמיים ובשתיהן נצלה. בפעם הראשונה נפגעה בגבה, לקחו אותה לבנת ג'ביל ושם הבריאה. בפעם השניה היא נקברה מתחת להריסות, שמענו אותה אומרת תזיזו את ההריסות לאט לאט, אני קבורה מתחתיהן.
בזמן ההפצצה השניה היינו בעמק סוחמאתא. אנשים מתו שם כשהם בורחים, היה ואדי יבש, המטוס הפציץ ואנחנו התחבאנו מתחת לעצי הזית, דודי אמר לנו לאכול מהזיתים (הם כבר היו שחורים) כדי שלא נהיה צמאים... הלכנו עד שהגענו לאחותי שגרה בבקיעה... היהודים היו מפציצים מפעם לפעם... האנשים מתו בדרך...אחי ברחו ללבנון, בעיקר בחורים היו בורחים ללבנון.
אשה אחת, אשתו של רפאַת, היא חיה עד היום, היתה ביחד עם בעלה ושלושת ילדיה בזמן ההפצצה, הם מתו והיא נצלה.. היו צריכים לשאת אותה, היא לא יכלה ללכת, אבל במשך הזמן היא הבריאה, והתחתנה עם רפאַת ונולדו להם ילדים...

אנו תחת ההריסות, חלצו אותנו... אנו תחת ההריסות, חלצו אותנו...
מספרת **סועאד חדאד** (1931)

בתרשיחא מתו אנשים. כשהפציצו את הבתים הנשים היו צועקות, אנו מתחת להריסות, חלצו אותנו... אנחנו תחת ההריסות, חלצו אותנו... האנשים מתו מתחת להריסות ולא מצאו אף אחד שיחלץ אותם, האנשים עזבו... נבהלו ועזבו... לא היה מי שיטפל בפצועים... חלק מהפצועים הצליחו לעזוב... אנחנו לא ראינו את היהודים, המטוסים הם שגרשו אותנו. ברחנו אחרי ההפצצה הראשונה על תרשיחא. כשהחלטנו לעזוב היו לי הרבה דברים ולא ידעתי מה אני רוצה לקחת אתי. בסוף לא לקחנו כלום, הכי חשוב שנשארנו בחיים, אמי הכינה אוכל, לקחה את שקית הלבנה וצנצנת הגבינה, שמה אותם בשק, לקחה זעתר ולחם, ואנחנו נשאנו כרים ושמיכות. הכפר כולו עזב.
כשעזבנו, רק הנשים השגיחו על הילדים. הגברים לא עשו כלום. הנשים טפלו בבתים יותר ממה שהיה להן כוח, יום אחרי יום היינו לשות ואופות ומכבסות... כשעזבנו הלכנו לבקיעה, לגור אצל אנשים. אבי הביא בשר וחתכנו אותו לחתיכות קטנות, היה קשה מאוד...בעלי עבד במחלקת ההנדסה ברכבת בחיפה, והיינו בונים בית בחיפה. כשבא הכיבוש, אבדנו הכל - אבדנו את הבית בחיפה, ואבדנו את החנות שפתחנו, הכל הלך.

השיבה כמסתננים
גוסטא דקוור (1930) מספרת אודות השיבה:

אחרי 3 ימים ההודיעו בכפר בקיעה (בקיעין) שכל הזרים יעזבו את הכפר, לא רוצים לראות אף זר כאן, ומי שישאר, הצבא הישראלי יעצור אותו... הלכנו וישבנו בכנסיה בבקיעה, בית אחותי היה קרוב לכנסיה, היא בשלה והביאה לנו אוכל, היו שם אנשים רבים...
אחרי 13 ימים בא יהודי בשם יוסף אלזינאתי, קרא לאחותי, כשבעלה יצא אמר לו היהודי:

אבו פארס, אשתו של מוכתאר תרשיחא נמצאת אצלך. אמר לו "כן", אמר לו "תן לה את המכתב הזה". התברר שאבי שלח מכתב שנחזור לתרשיחא. לקחנו איתנו קצת דברים, וחזרנו לתרשיחא...
כשחזרנו מבקיעה לתרשיחא הכפר היה הרוס. המ־תים שכבו על האדמה והכלבים אכלו את הגופות... הכפר היה ריק למרות שהרבה זקנים נשארו, ואיש לא דיבר איתם כי ידעו שהם הולכים למות בקרב, אבל את הצעירים תפסו... אנחנו עזבנו לפני שהיהודים באו, וחזרנו כשהם בתרשיחא... הם היו תופסים את האנשים שחזרו מלבנון וחוקרים אותם, למשל את פכרי בשארה ואחיו...

על חזרתה לכפר מספרת **סועאד חדאד** (1931)

סבתי אם אמי היתה מהזקנים שנשארו בתרשיחא. היא שמרה על הבתים של בנה וביתה. היא נכנסה לבית, וראתה שהכל בו שבור... לא יכלה לעזוב, הז־קנה.
יש לי אח בשם סובחי, שהיה כמו נמר. היה ילד בן עשר. הוא אמר לאמי שהוא רוצה ללכת לתרשיחא לראות את הבית. אמי אמרה לו "היהודים יהרגו אותך" אך הוא לא שמע בקולה והלך הביתה וראה את סבתי, וכשחזר לבקיעה אמר לאמי "תחזרו לת־רשיחא".
אחי סובחי אמר לאמי "סבתא אומרת שהרבה אנשים חזרו, והם גרים בכנסיה, אחרי חודש חזרנו... הסתננו לכפר... הסתננו בחושך כי בלילה היהודים לא הסתו־בבו... כל הכפר הסתנן באופן הזה, אחד סיפר לשני וכך האנשים חזרו...כשאחי הלך לבקר את תרשיחא וחזר לבקיעה סיפר לאבי שכל מה שהיה בחנות נגנב, מה שהיה בבית נגנב...

המורה ופיה (1928) מוסיפה על חייהם כפליטים בירכא והסבל תחת הממשל הצבאי:

היהודים התרכזו בתרשיחא כי היו בה פליטים רבים... מבלי ששמנו לב, צבא ההצלה נסוג, והעיירה נפלה. ישננו לילה מתחת לעצי הזית, והאנשים התחילו לרוץ צפונה ללבנון, מי שהיו לו חברים הלך אליהם. היה לנו חבר בשם אלשיח' מרזוק בן עודי, מנהיג העדה הדרוזית בירכא. הלכנו ברגל לירכא, לא לקחנו אתנו כלום, בדרך הפגיזו אותנו... אחרי שהגענו גרנו אצלם וזרענו טבק בכדי לפרנס את עצמנו. נשארנו שם בערך 4 שנים... היהודים התחילו לערוך רישום ולפתוח בתי ספר, בשנת 1950 נרשמתי כמסיימת כיתה ח', ומינו אותי למורה בירכא. בשנת 1952 חזרנו לתרשיחא. לא יכולנו לחזור אחרי חודש או חודשיים כי היה ממשל צבאי, ואנחנו חזרנו באופן מסודר. השיח' מרזוק עשה לנו פרוטקציה בממשל הצבאי בכפר יאסיף, נתנו לנו אישור, וחזרנו... בתקו־פה ההיא בני משפחתי היו הולכים לתרשיחא לראות מה מצב הבית, מי נשאר ומי הלך וכדומה.
כשחזרנו העיירה היתה ריקה. האנשים התחילו לח־זור לאט לאט ולהתאסף... שמעתי שאנשים מכפר סמיע באו לגור בתרשיחא. כשחזרנו מצאנו את הבית שלנו הרוס כולו, ולידו גרו יהודים רומנים שלא דברו ערבית... הכל היה חורבות.
סבלנו רבות תחת הממשל הצבאי. אסור ללכת, אסור לנסוע, היו עולים לאוטובוס ובודקים את האישורים, ומי שלא היה לו אישור היה נלקח לממשל הצבאי ושם היו משפילים ומביישים אותו...

אם רכאד מחזירה את צעירי תרשיחא

אודות שיבתם של הצעירים מלבנון סיפרה **גוסטה דקוור** (1930)

במשפחתי היו 5 ילדים ו-8 בנות... בשנת 1948 גרנו כולנו יחד, אבל כשברחנו... הבחורים פחדו, ואחי ברחו ללבנון... זה היה לפני הרישום. אחר כך הלכה דודתי עם אשה אחת בשם אם רכאד והביאה אותם בלילה אחד, חקרו אותם ואחרי כן נתנו להם תעודת זהות..
אם רכאד הזאת היתה הולכת ללבנון ומבריחה אורז וסוכר וערק, וחיה מההברחות. היא היתה לוקחת כסף והולכת ומביאה את הבחורים מלבנון... הרבה אנשים עלו על מוקשים ומתו.. הנשים הן שהיו הולכות ללבנון ומביאות את הבחורים. הן היו הולכות ברגל מפסוטה לרמיש... הגברים לא הלכו כי הם פחדו שי־הרגו אותם.

חלוקת תעודות הזהות

סיפר **מיכאיל חדאד** (1926)
תושבי תרשיחא לא הגישו ניירות ותעודות זהות לממשל הצבאי, עד שלא שבו חלק מתושבי תרשי־חא מלבנון. חזרו יותר נוצרים ממוסלמים, אבל יש

גם כמה משפחות מוסלמיות שחזרו. היתה שמועה שהצבא הורג את המוסלמים.
היהודים באו לכנסיה ועשו לנו תעודות זהות. בפעם הראשונה באו ורשמו את שמות האנשים שנשארו, ובפעם השניה הביאו תעודות זהות.

כניסת הרומנים לתרשיחא

אודות מאורע זה סיפר לי **סלים בשארה** (1922)

בהתחלה, כשהרומנים באו לתרשיחא היו מוציאים אנשים מהבתים ונותנים את בתיהם לרומנים.
בשכונה שלנו לא היו רומנים, אבל את תושבי שכונת אלדקוורי הוציאו כולם, ונתנו את בתיהם לרומנים. רכזו את כל תושבי הכפר באזור אחד, ואסרו עלינו להתקרב... לרומנים.
את ביתו של פארס מוסטפא הפכו לבית ספר יהודי... כשהיהודים עזבו הם מכרו את בתיהם, היהודים היו מבקשים מאיתנו שנדליק ונכבה את החשמל בבית הכנסת, כי בימי ששי ושבת היה אסור להם להדליק חשמל.
הרומנים עזבו את תרשיחא כשבנו להם התיישבויות. בני תרשיחא הם שעבדו בבניין, רצינו לחיות והם לקחו את כל רכושינו ואדמותינו... כמובן, מעלות ומעונה היו על אדמותינו, על מטעי התפוחים וכרמי הזיתים שלנו בנו חלק מהמושב.

מאשרת את הסיפור **סועאד חדאד (1931)**

כשחזרנו הביאו לנו רומנים מאירופה... הם השתלטו על הבתים שתושביהם עזבו אותם... הנוצרים התרכזו באזור אחד... האנשים האלה שבאו לא ידעו כלום. היתה אחת בשם מלכה שגרה לידינו, היא ילדה בת וקראה לה פרידה ואני ילדתי בן וקראתי לו ג'ורג'... מלכה ובעלה כל הזמן רבו... כל יום היה שובר לה את הבית... היא היתה באה אלינו כדי שנעזור לה... ולמדה לדבר ערבית טוב כמונו. יש אנשים שחזרו לבתיהם ומצאו בהם רומנים, למשל משפחת מֵעין חזרו ומצאו רומנים גרים בביתם... הם לא עשו בעיות אבל הרגשנו שהם מטרידים אותנו ומפריעים לחיינו... [השלטונות] צחקו עליהם, אמרו להם שהארץ הזאת מלאה זהב, רק תבואו.

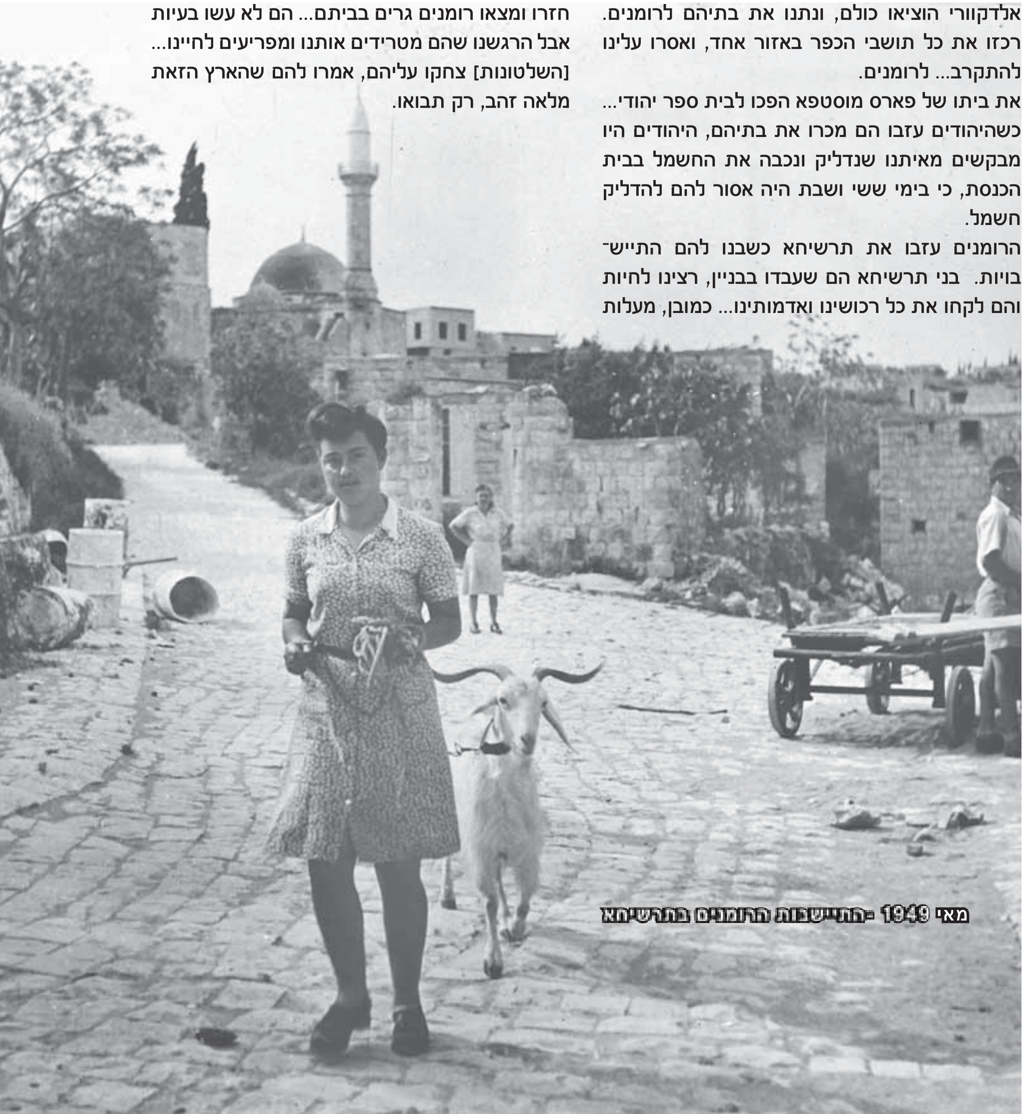

מאי 1949 - התיישבות הרומנים בתרשיחא

المصادر:

ترشيحا عروس الجليل الغربي- عبد الوهاب احمد مصطفى

ترشيحا/ زهرة على صدر الجليل- محمد ناصر (١٩٩٦)

ترشيحا الماضي والحاضر و...- سليم كامل نحاس (١٩٩٥)

ولادة مشكلة اللاجئين الفلسطينيين- بني موريس (١٩٤٩-١٩٤٧)

מקורות:

תרשיחא ערוס אלג'ליל אלע'רבי (תרשיחא כלת הגליל המערבי) - עבד אלוהאב אחמד מוסטפא

תרשיחא/ זהרה עלא סדר אלג'ליל (תרשיחא פרח על חזה הגליל) - מוחמד נאסר

תרשיחא אלמאדי ואלחאדר ו... (תרשיחא העבר ההווה וה...) - סלים כאמל נחאס (1995)

לידתה של בעיית הפליטים הפלסטינים- בני מוריס (1949-1947)

© all rights reseved to those who were expelled from their homes.